

שרשרת הדורות

Sharsheret Hadorot

כתב עת לחקר שורשי המשפחה

כרך יב', מס' 2

החברה הגניאלוגיה הישראלית

יוני 1998

התוכן

3	דבר המערכת
4	נצר משפחת אהרנסון
4	רן אהרנסון
7	מחקר בגניאלוגיה של משפחת קלזנר
7	יהודה קלזנר
8	מסמכים על לידות מאסטוניה שלפני העצמאות
8	לן יודאיקן
13	חומר גניאלוגי באוצרות הארכיון הציוני המרכזי
13	יורם מיודק
13	מחקר בן־שה היהודית
13	דניאל ונגר
16	אירמות של מסורות משפחתיות: הגאון מוילנה (חלק ב')
16	חיים פרידמן
19	יהודים בסתר בדרום-מערב ארצות הברית
19	יצחק כרם
22	מקורות למחקר גניאלוגי אנגלי-יהודי לתקופה שלפני 1837
22	אנתוני פ. ג'וזף
23	גירונה - מרכז מחקר לתולדות העם היהודי בחצי האי האיברי
23	אברהם צפדיה
25	לקט
27	ספרים חדשים
29	מבחר מפרסומי החברה הצרפתית
29	מטילדה טג'ר

דבר המערכת

עורכים: אסתר רמון, ורות רגבי

מערכת: שלום ברונשטיין, לבנה דינרמן, לוסיאן הריס, מטילדה טג'ר, רוז כהן-לרר, הרולד לואין, חגית מטרס, יוכבד קלוזנר, איתן שילה ועדה שילה

עיצוב גרפי: סוזי יעקובסון

קבוצת החוקרים משפחות בגרמניה ובאוסטריה

עד כה נפגשנו פעמיים - בספרית מכון ליאו בק בירושלים. עיינו בספרים מעניינים הקשורים למחקר גניאלוגי ולמדנו ממר שלמה מאיר, מנהל המכון, על המכון ועל האפשרויות להיעזר גם בספרית ליאו בק בניו יורק, ובארכיון הכללי לתולדות העם היהודי בגבעת רם.

התרכזנו במידע על החומר הרב על יהודי גרמניה ואוסטריה הנמצא בארכיון, והמנהלת דר' הדסה אסולין סיפרה לנו חידושים בתחום זה.

הפגישה הבאה תהיה במדור יהודי גרמניה בהוצאת פנקסי הקהילות ב"יד ושם". הודעה על מועד הפגישה תינתן למעוניינים.

אנו שמחים להגיש לכם שלושה מאמרים על משפחות חשובות - משפחת הגאון מוילנה, משפחת אהרנסון ומשפחת קלוזנר - מהם תוכלו ללמוד פרקים חשובים בתולדות עמנו ודרכים במחקר גניאלוגי. ובודאי תתעניינו לקרוא שגם באמריקה הצפונית יש משפחות אנוסים.

רבים יוכלו להיעזר במידע המובא כאן על מקורות מידע באנגליה, בספרד, באסטוניה, בורשה, וכאן בירושלים על הארכיון הציוני המרכזי.

בהזדמנות זו נודה לתברינו הרולד לואין ומטילדה טג'ר על הסקירות על הפירסומים של החברות הגניאלוגיות בעולם. גם "שרשרת הדורות" מצוטט בעלונים רבים בעולם.

נצלו במה זו כדי להביא לידיעת הרבים את מחקריכם ונסיונותיכם בגניאלוגיה.

מפגש של קבוצת הונגריה (SIG).

נצר משפחת אהרנסון

דן אהרנסון

סיכום: יוכבד קלוזנר.

אהרנסון עצמו הוא נכד של שמואל, נין של אפרים פישל ומלכה.

אפרים פישל היה סוחר תבואה בעיר בקאו (Bacau) ברומניה, ונחשב למומחה בחקלאות. מתוך מכתביו אפשר לראות שהיה לו מגע עם איכרים, הכיר סוגי תבואה וגם בדק תבואה בעת המסחר.

באותו זמן יצאו מהעיר גאלאץ ברומניה 4 שיירות לארץ, כל שיירה באנייה. אפרים פישל יצא עם אשתו וילדיו בשיירה הרביעית, אבל בין השיירה השלישית והרביעית החליטו הטורקים לאסור את הכניסה לארץ ליהודים שאינם בעלי נתינות עותמאנית. אז התחילה האנייה במסע של נדידות לאורך חופי הארץ, עברה פעמיים הלך ושוב בין פורט-סעיד וביירות והאנשים לא הצליחו לרדת. כאן גם המקור לאגדות על שם המשפחה: אחד הסיפורים אומר ששם המשפחה היה לכתחילה אפרתי והוא מעיד על מוצא מדוד המלך, ואת השם אהרנסון אימצו כי זה הקל עליהם את הכניסה לארץ. בסופו של דבר חלק מהשיירה עלו ביפו כשהם מתערבבים בקבוצה של צליינים רוסיים, וחלק עלו דרך נמלים אחרים.

המשפחה הגיעה לארץ בדצמבר 1882, ומיד עלו לאדמות זמארין שנקנו קודם, ובתנוכה תרמ"ג נחנכה המושבה ונבנה הבית היהודי הראשון. אבל זאת היתה עליה "סמלית": המשפחות התגוררו למעשה בחיפה, ו-10 גברים עלו לסירוגין לזכרון והכשירו את הקרקע. הם נקראו "קבוצות הכיבוש" (מלשון "כיבוש הקרקע").

אפשר לתאר את מבנה ההתיישבות בארץ כשלושה מעגלים מרכזיים או טבעות, ולראות את ראשית ההתיישבות, כלומר העלייה הראשונה (1882-1904) כמעגל השלישי או החיצוני. אבל אפשר גם "לבצוע" את העיגולים לפרוסות או סוגיות, ולעסוק בכל סוגיה לחוד. אחת הסוגיות היא העלייה של המשפחה במסגרת העלייה הראשונה. יהודי

עיסוקו של ד"ר אהרנסון אינו גניאלוגיה, אבל מאחר שמשפחתו היא משפחה מפורסמת, הוא בהכרח מעורב, כמו יתר בני משפחתו, בהיסטוריה של המשפחה, וידועים לו הסיפורים - והאגדות - הקשורים במשפחה.

ד"ר אהרנסון עוסק בתולדות ההתיישבות בארץ ישראל, במסגרת גיאוגרפיה היסטורית, והתמחותו היא בתחום תהליכי ההתיישבות. הפעולה האנושית של קבוצה בעלת רעיונות מסוימים וטכנולוגיה מסוימת יכולה לשנות את הנוף מבחינת ההתיישבות, הכלכלה וכו', ואפשר לראות את היישום לכך במשפחה שלו. הוא מציג את משפחתו כראי של תהליך ההתיישבות בארץ, בעיקר ההתיישבות של העלייה הראשונה, והוא חושב שמשפחתו משקפת נאמנה תהליך זה.

ד"ר אהרנסון מעיד על עצמו שאינו "איש משפחה" במובן של מומחה בתולדות המשפחה, ובחומר על המשפחה שנמצא בארכיון בית אהרנסון לא התעמק, אלא רק עבר עליו. גם סיפורים על המשפחה הוא שמע מעט, וחלק מהם משולבים בהרצאה. הנטייה הכללית בסיפורים היא להדגיש את האיכות ולהבליט מאורעות דרמטיים - התאבדותה של שרה, מציאת אס החיטה ומותו המסתורי של אהרן - אבל ד"ר אהרנסון מבקש לברר את מידת הייצוגיות מול האיכות, ולבדוק מאפיינים מבניים בסיסיים של המשפחה ולמקם אותם ביישוב בכלל.

מייסדי המשפחה הם אפרים פישל ואשתו מלכה, ומהם שרדו שישה צאצאים: אהרן, צבי, שמואל, אלכסנדר, שרה ורבקה. דווקא הארבעה הידועים יותר לא השאירו צאצאים: אהרן, אלכסנדר ורבקה לא נישאו מעולם, שרה היתה נשואה אבל לא היו לה ילדים. צבי ושמואל הקימו משפחות, ובכנס הזיכרון שהתקיים בזכרון-יעקב במלאת 100 שנה לעליית המשפחה היו כ-100 איש, ויש לציין שאף אחד מבני המשפחה לא ירד מהארץ. רן

א"י, שהביאו מדי פעם "שלוחי דרבנן" מהארץ. הוקמה אגודה, בדומה ליתר 32 האגודות שהוקמו ברומניה, נאספו כספים והתארגנה קבוצה לעלייה. אפרים פישל היה בן 32 כשעלה, אשתו בת 29 וילדיו אהרן בן 6 וצבי בן 4. לאפרים פישל הצטרפה אם מבוגרת, חוה רחל לבית ריקמן, אח מבוגר ממנו, קלמן משה ואשתו חיה גיטל, ואחות כבת 20 עם ארוסה חיים בער שווארץ, שהיה אחר-כך שוחט ושיץ בשפיה. זו היתה משפחה רחבה ולא משפחה גרעינית, וזה אופייני לעלייה הראשונה - כל המשפחה באה, כמו שחיו בעיירה. קווים אופייניים אחרים לעלייה זו - הם באו מהמעמד הבינוני, היו דתיים, היו ביניהם מורים, שוחטים ועוסקים בענייני ציבור, ובאו עם קצת כסף. כל זה בניגוד לבילוייים. יש המזהים את הבילוייים עם העלייה הראשונה, אבל למעשה הם היו אלפית מכל העלייה הראשונה, והמושבה היחידה שהקימו - גדרה - גם היא הוקמה על ידי חובבי ציון באודסה והבילוייים קיבלו מהם את האדמות ועבדו במשכורת, ורק כעבור שנים הועברו הנחלות אליהם. אנשי העלייה הראשונה דומים למשפחת אהרנסון.

בשנתיים הראשונות התגוררו בני המושבה בחיפה, עם תורנות של הגברים בעבודות בשטח, כאמור למעלה. אחר-כך התחילה התמיכה של הברון במושבה, והוא התחיל לבנות להם בתים. נוף המושבה לא היה שונה בזמן ההוא מנוף הכפר זמארין שקדם להתיישבות היהודית, והגברים שהיו בתורנות התיישבו למעשה בחושות שהיו שם.

אפרים פישל ואחיו קלמן משה השתתפו בתורנות הזאת, ולפעמים הצטרפה אליהם אשה או שתיים שבישלו ועזרו קצת. יש סיפורים על התקופה הזו, כגון הסיפור על הדוד הגדול המלא ממליגה, שהתבשל תמיד על מדורת זרדים שהנשים היו מקוששות. פעם נפל נחש לתוך הסיר, ושנים נשמר בסוד סוף הסיפור - איך פתרו הנשים את הבעיה שעמדה לפנין: לזרוק את כל תכולת הסיר ולהשאיר את הגברים רעבים, או להוציא את הנחש ולא לספר לאיש.

אתרי כמה חודשים החליטו חלק מהמשפחות לעלות אל הנחלה ולהתיישב בה. לא היו להם אמצעים לבנות בתים והחליטו לחקות את הערבים ולהקים סוכות מהחומר המקומי, ויש

עדויות על שכונה קטנה של שוחות שהוקמה אז. בין המתישבים האלה היה גם אפרים פישל וקלמן משה עם משפחותיהם. התנאים היו קשים מאוד, וגם אשתו של שמואל הרתה, וכשהגיע זמנה ללדת היו צריכים לקחת אותה לחיפה - מהלך 8 שעות אם לא שקעו בבוץ בחורף, אם לא נתקלו בלסטים (שהיו פלאחים שזו היתה להם השלמת הכנסה), ועוד תקלות טכניות. לפי סיפורי המשפחה, כרעה מלכה ללדת באמצע הדרך, ויש שני סיומים לסיפור: אחד הוא שילדה בשדה, והשני שמיהרו והגיעו לטנטורה, שם היה בצד הדרך בית הארחה ושם היא ילדה את בנה הראשון בארץ ישראל, שמואל אהרנסון, בדצמבר 1883. הוא היה גם הבן הראשון של זכרון, ואחד הראשונים של העלייה הראשונה. גם הסיפור הזה מתקשר למצב הכללי באותו זמן בארץ ומבהיר גם את התשתיות של זכרון, החל בדרכים, שהיו קשות, וכלה בשירותי הרפואה, שלא היו קיימים כלל.

עניין נוסף הוא ייבוש הביצות והקדחת. גם בכך אפשר להיות סקפטי ו"פוסט-ציוני", אבל תולדות המשפחה מראים שהסיפורים אינם מוגזמים. בעיקר היו פגיעים לקדחת הילדים, ותמותת התינוקות היא אחת ההוכחות: בבית הקברות בזכרון יש אגף שלם של קברים קטנים. במשפחה נולדו באותו זמן לפחות עוד שתי בנות, ובחלקת הילדים נמצאו שני הקברים שלהן, הן נפטרו באותה שנה, 1888. כל זה מעיד על הטרואמה האדירה שעברה על המשפחה, ומקשר שוב בין המצב הכללי בארץ ובין המשפחה, ובאמצעות המשפחה אפשר לראות מה קרה בקנה המידה הרחב. ביצות כבארה שבזכרון יובשו לחלוטין רק בשנות העשרים. באמצע שנות ה-80 של המאה הקודמת ביקר בארץ נ"ה אימבר, מחבר "התקווה", ובאותו זמן כתב שיר, "בר-כוכבא", שבו הוא מספר על איכר יהודי שתורש יחד עם הבן שלו ליד חורבות טנטורה שהוא קורא לה ביתר (עתלית היתה אז מזוהה עם ביתר הקדומה). מקובל לומר שהאדם שתרש היה אפרים פישל, והבן היה אהרן. גם סיפור זה מראה את הקשר הסמלי והחשיבות של ההתקשרות האישית - הם ראו את עצמם כממשיכים של אנשי אותן התקופות הרחוקות של גאולה ועצמאות.

אפרים פישל היה הראשון שהשתחרר מתמיכת הברון. למעשה התמיכה היתה יותר חיובית

כממשיכים של אנשי אותן התקופות הרחוקות של גאולה ועצמאות.

מלכה מתה ב-1916 בגיל יותר צעיר, וכבר לא היתה בחיים בעת מותה של שרה.

אלכסנדר השתתף במלחמת העולם הראשונה כקצין בריטי במצרים. בארץ היה פעיל בעיתונאות, היה בין מקימי "הארץ" (שנקרא בהתחלה "דואר-היום") ו"פלסטיין פוסט", יחד עם בן-עמי ואחרים, ויותר מאוחר הוא הצטרף לקבוצת הגדעונים. הוא נפטר באמצע שנות ה-40. היה playboy גדול ולא נישא מעולם.

רבקה נפטרה לפני כ-16 שנה בגיל 90, עד מותה היא המשיכה לחיות בבית אהרנסון.

צבי היה גם הוא פעיל בניל"י, נתפס ועונה על ידי הטורקים, ושוחרר מפאת גילו. הוא זה שמצא והעביר את הצוואה של שרה, שכתבה על פתק קטן וזרקה אותו דרך חלון השירותים. הוא היה ממקימי גבעת עדה והיה מעורב בהקמת כמה יישובים בגליל התחתון.

שמואל סס, סבא של ד"ר אהרנסון, היה חקלאי ויותר מאוחר היה סופר. כמו יתר בני המשפחה, הוא היה הרפתקן, אהב לרכוב ויצר קשרים עם בדואים בעלי סוסים, והפך לסוחר סוסים. הוא הצליח במסחר זה והגיע עד לבית המלוכה הספרדי, והוא ואשתו מרים-מרי קיבלו דרכונים ספרדיים, והשתמשו בהם בזמן מלחמת העולם.

במחצית השנייה של 1917, כשגברה הסכנה בארץ, שלח אהרן ספינה לעתלית, ושמואל ואשתו חתרו לספינה ועלו עליה וכך הגיעו למצרים. בסוף 1917 התגלתה הפרשה של ניל"י והם חזרו לארץ. שמואל נפטר ב-1950 בגיל צעיר יחסית, ואשתו האריכה ימים עד גיל 90 והחזיקה את המשק. רק הדור הבא מכר את המשק. אביו של ד"ר רן אהרנסון הוא אגרונום ומחנך, ושמו אהרן אהרנסון.

יש לציין לבסוף, כי המשפחה היתה מעורבת לא רק בזכרון-יעקב, אלא גם בהקמת 17 יישובים אחרים, עשרה מהם בתקופת העלייה הראשונה.

רן אהרנסון מרצה בכיר במחלקה לגיאוגרפיה באוניברסיטה העברית.

אפרים פישל היה הראשון שהשתחרר מתמיכת הברון. למעשה התמיכה היתה יותר חיובית ממה שמקובל לחשוב. מלבד התמיכה הכללית במושבות ניתנה לאנשים גם תמיכה אישית, ואפשר להשוות זאת בקלות לתמיכה ממשלתית היום, שניתנת לאזורי פיתוח וגם ליחידים בצורת משכנתאות גבוהות, למשל. אבל אז ראו בתמיכה פגם, כי רצו להקים יישובים עצמאיים ולא לחיות על תמיכות כמו היישוב הישן בערים. לא ידוע מתי בדיוק השתחרר אפרים פישל מהתמיכה, אבל יש עדות ממשית מ-1897: בעיתון של בן-יהודה מוזכר אפרים פישל ש"לא מקבל תמיכה מהברון". שוב יש פה מצב משפחתי שמשקף את המצב הכללי.

ונקודה אחרונה - על אהרן אהרנסון, כי אי אפשר לספר את סיפור המשפחה בלעדיו. הרבה נכתב עליו, אבל גם במסגרת הנושא של ההרצאה יש לספר עליו. בבחרותו הוא היה פקיד הברון, עם הקונוטציה השלילית במקצת של העיסוק הזה. עם סיום בית הספר היסודי הוא התחיל לעבוד בפקידות הברון כעוזר לגן, ובמשך הזמן עלה בהירארכיה הפקידותית, כמו שקרה גם במערכות האחרות של הפקידות - רופאים, מורים וכו'. בסופו של דבר הוא נשלח ללימודי אגרונומיה בוורסאי ובסיום לימודיו חזר למטולה כאגרונום ממונה על החקלאות שם, גם-כן במסגרת פקידות הברון. בניגוד לדעה הרווחת, 98% מ"פקידי הברון" היו יהודים רגילים שעלו ארצה, או ש"נתפסו" על ידי רוטשילד באירופה, כמו דיזנגוף, למשל. גם מבחינה זו אהרנסון היה אופייני לתקופה.

מותו של אהרן אהרנסון, כידוע, אפוף מיסתורין. הוא וחיים וייצמן היו היהודים היחידים ששותפו בסוף המלחמה בשיחות ורסאיי, ובאחת הטיסות, בשנת 1919, נעלם מטוסו ולא נמצא מעולם. ההשערה הסבירה ביותר היא שזו היתה תאונה.

אפרים פישל נפטר בגיל 90, ועד ימי האחרונים נהג לצאת לעבוד במטע הזיתים ובכרם. בזמן המלחמה הוא נכלא ועונה על ידי הטורקים, שניסו להוציא ממנו מידע על שרה.

מחקר בגניאלוגיה של משפחת קלוזנר

יהודה קלוזנר

אולם מידע זה מגיע רק עד 1850-1900; בערך אז נפסק הרישום המסודר של תולדות המשפחות השונות, בגלל התרחשויות ואירועים חשובים בחיי יהודי אירופה, כמו האמנציפציה, תנועות הרפורמה וההשכלה, ואחריהן שתי מלחמות העולם והשוואה.

בו-זמנית המשכתי את חיפושי בשני כיוונים נוספים:

א. מתוך ספרי הטלפון בארץ הכנתי רשימה של כ-150 בני משפחות קלוזנר, ושלחתי להם חוזר שבו הסברתי את עבודתי, ושאלון שביקשתי למלא בו שמות, תאריכים ומקומות קשורים למשפחותם. באותה צורה התקשרתי גם עם מספר משפחות בארצות הברית. המידע שקיבלתי סיפק נתונים על קרוב ל-1400 אנשים, שהתחלקו ל-25 ענפים, 7 עד 310 בני אדם בענף, 4 עד 8 דורות, שאני קורא להם "הדורות הנוכחיים". בין אחדות מהקבוצות האלה הצלחתי למצוא קשר. בין הנתונים שאספתי מהדורות הקודמים ובין המידע שקיבלתי מהדורות הנוכחיים נשאר פער של 2-8 דורות, שאני מקווה לסגור בעתיד.

ב. התחלתי לחפש תוכנה מתאימה כדי לרשום את כל הנתונים שאספתי, ולאחר שניסיתי מספר תוכנות החלטתי להשתמש ב-Brother's Keeper, שלדעתי היא תוכנה מתאימה ביותר.

אני חושב שהמשך המחקר יספק לי 300 עד 600 פריטים נוספים מהדורות הקודמים, בין השנים 1400 ו-1900, ו-400 עד 1000 פריטים מהדורות הנוכחיים, מהשנים 1750-1900 ועד היום.

להלן חלק מהמסקנות, המתייחסות בעיקר לדורות שבין 1450 ו-1900:

• יש לבדוק את הספרות שוב ושוב, כדי לגלות נתונים שגויים.

• משפחות קלוזנר, כמו משפחות רבות, התחתנו עם משפחות ידועות אחרות, כמו

בשנת 1982 מצאתי בספר "סדר הדורות" של רפאל הלפרין שמות של שלושה רבנים: ר' מנחם מנדל קלוזנר, רב ראשי של שטראסבורג, בערך 1380, ר' אברהם קלוזנר, רב ראשי של וינה, בערך 1400, ור' אליעזר קלוזנר מהרדקה, בערך 1460. גילוי מקרי זה הניע אותי להתחיל במחקר של משפחת קלוזנר.

התחלנו את העבודה בנסיעה לאוסטריה. ציפינו למצוא בבתי הקברות הישנים מצבות של בני משפחות קלוזנר, והתכוונו להעתיק את הכתוב עליהן. לצערנו, מצאנו שבתי קברות יהודיים אינם חזון נפרץ באוסטריה, והחיפוש אחרי מצבות של בני קלוזנר לא נשא פרי. במקום זאת ביקרנו, בנסיעה ההיא וכן שוב ב-1983, במוזיאונים, כנסיות, ארכיונים ו"מינסטרים" (מנזרים), וניתנה לנו ההזדמנות לדבר עם אנשים מעניינים: מורים, אוצרי מוזיאונים, כמרים ואזרחים רגילים, ולמדנו הרבה על ההיסטוריה היהודית בכלל ועל ההיסטוריה של היהודים באוסטריה בפרט.

מאחר שבבתי הקברות לא מצאנו עזרה ותושיה, התחלתי לחפש בספרות בכלל, ובאופן מיוחד בספרות הרבנית, מידע על בני משפחת קלוזנר במאות הקודמות. מצאתי כי זכריה מנדל קלוזנר הזקן מפוזן, בערך 1600, נשא לאשה את בתו של בצלאל ליוואי מפראג, אחות של יהודה ליוואי, המהר"ל מפראג. לבנו בינוש מפוזן היו שלושה בנים ובת: זכריה מנדל "הנביא", מלבוב, דויד טעוועלי, אברהם, ושרה, שנישאה למשה קצנעלענבונן מחלם. לזכריה מנדל היו שלושה בנים דגולים ושתי בנות: אריה לייב "הגבוה" מקראקא, אביו של זכריה מנדל מבעלז "הבאר היטב", צבי הירש מגרודנו, דויד טעוויל מבריסק, מלכה אשת דוב בעריש פופר-כץ, וחיה אשת יהודה אלקוש מקאלוש. הם אבותיהם של רבנים ידועים אחרים, ואני חושב שהם האבות הקדומים של משפחות קלוזנר ושל משפחות אחרות היום.

במידע שאספתי בספרות הרבנית מצאתי כ-300 בני קלוזנר, 5 עד 12 דורות, בין 1440 ו-1900, שאני קורא להם "הדורות הקודמים".

קצנעלענבוגן, הורוביץ, השל, מרגליות, תאומים, כץ, אשכנזי, הלבשרטאם, ועוד.

משפחות קלזנר לא היו אף פעם משפחות דומיננטיות כמו משפחות הורוביץ, קצנעלענבוגן, רפפורט, מרגליות ועוד, ומספר צאצאיהם בדרך כלל לא היה גדול מ-5 ילדים (חוץ מהדורות הנוכחיים), והם נישאו נישואין שניים רק לעתים רחוקות.

במשך הזמן שינו חלק ממשפחות קלזנר את שם משפחתם, או הוסיפו לשמם את שם המשפחה של חותניהם או של מוריהם, או של הקהילה שבאו ממנה. כך אנחנו מוצאים בני משפחת קלזנר ששינו את שמם לבושקה, געלעהרנטר, אלנברג, ציינווירט, וייסברוט, בר-יוסף, עוז.

כמו במשפחות אחרות, חוזרים השמות הפרטיים במשפחה בכל דור שלישי או רביעי, כדי לשמור את זיכרם של בני משפחה שנפטרו.

בני משפחת קלזנר לא פירסמו הרבה עבודות, למרות העובדה שחלק גדול מהם

היו רבנים בעלי הסמכה, ראשי ישיבות, דיינים ואבות בית-דין, חברי ועדים וראשי ועד ארבע ארצות, ונתנו הסכמות לכתבי-יד. תשובותיהם בענייני הלכה מצוטטות בשו"ת של אחרים, בעיקר תלמידיהם שנעשו רבנים בזכות עצמם, ואחדים אף התחתנו לתוך משפחות קלזנר. אציין אחדים מהם: שמואל בן אורי פייביש, ה"בית שמואל", יהושע יחזקאל תאומים בעל "פנים מסבירות", חיים יונה תאומים בעל "עלי יונה", יהודה עלקיש קאליש בעל "בית יהודה" ועוד, כולם בני קלזנר.

דר. יהודה קלזנר הוא מהנדס בניין עם, BSc, MA, MSc, CE, מהטכניון, חיפה, ו-PhD מאוניברסיטת פרינסטון. הוא שימש כפרופסור להנדסה אזרחית באוניברסיטת ויין בדטרויט ובמכון לחקר הנגב, ומשנת 1970 שימש כמהנדס בניין בכיר ויועץ בשטח התמחותו: מבנים תעשייתיים, ביסוס והנדסת קרקע. הוא פרסם מספר רב של מאמרים מקצועיים וספר על מיכניקת הרצף של קרקעות. ב-1982 התחיל להתעניין במחקר גניאלוגי ומסד הנתונים שלו מכיל מספר משפחות שהוא חוקר.

מסמכים על לידות מאסטוניה שלפני העצמאות מה אפשר ללמוד מהן?

מאת לן יודאיקן

מביתם ילדים יהודים בני שמונה או תשע או קצת יותר מבוגרים, ולסגור אותם בקסרקטינים שנקראו "קנטונים", שם חינכו אותם להיות נוצרים אורתודוקסים טובים וחיילים טובים של הצאר. הקיום האכזרי של ילדים רכים אלה, שנקרעו ממשפחותיהם בגיל צעיר והוחזקו בתנאים חמורים ובלתי אנושיים, הביא עליהם דיכאון ומוות בגלל הבדידות והמחלות, ושיעור התמותה ביניהם היה גדול. אלה ששרדו, בין כנוצרים חדשים ובין כיהודים (רבים מהם הצליחו לזכור את שורשיהם ולשמור את אמונת אבותיהם למרות הרוסים) נודעו בשם "הקנטוניסטים", ובסיפורים הרבים שנכתבו עליהם נקראו "החטופים". שיטת הגיוס הזאת החלה בעצם בתחילת המאה ה-19 בצורה אקראית כדי לגייס לצבא חיילים מכל האמונות והדתות, אבל התמסדה בעת מימשלו של ניקולאי בשנת 1827 במיוחד בשביל היהודים.

אסטוניה וליבוניה נפתחו להתיישבות יהודית בסביבת שנת 1860, כחלק מהמדיניות של הצאר ניקולאי הראשון, שמטרתה היתה להפריד בין היהודים ובין קהילותיהם האוטונומיות יחסית שהיו בתחום המושב, ולהביא על ידי כך להתבוללותם של יהודים אלה בחברה הרוסית הכללית.

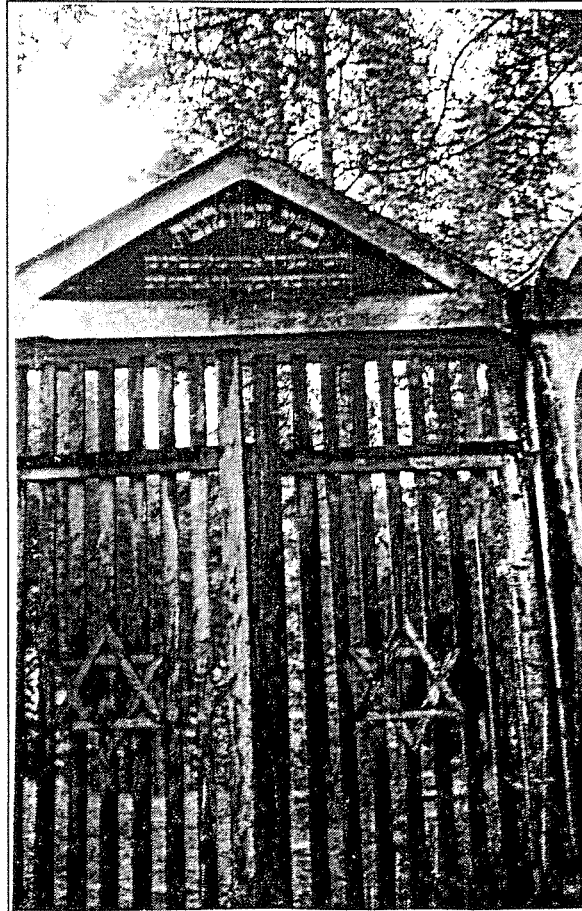
ראשית הרעיון עוד בשנת 1825, בתכנית לגייס יהודים צעירים לצבא של הצאר למשך 25 שנים, במחשבה שאם צעירים אלה יהיו רחוקים מהמשפחה ומהקהילה זמן ממושך הם יתרחקו מהיהדות ויתבוללו בסופו של דבר. מגויסי כפייה אלה נודעו בקהילה היהודית כ"חיילי ניקולאי", ויש הרבה סיפורים מהתקופה על צעירים יהודים שהטילו מומים בעצמם כדי להימלט מהחובה לשרת בצבא. הצעד השני של הצאר, זמן לא רב לאחר מכן, היה התכנית הדרקונית לחטוף

ברוסיה עצמה, האזור היה עד אותו זמן "נקי"
מהתיישבות יהודית.

משנת 1880 ואילך קיימים רישומים מפורטים
למדי על היהודים שהתיישבו בשטחים אלה.
יש העתקים בארכיוני המורמונים - וראה
הערתי ב"אבותנו" (Avotaynu) כרך 12, מס' 2
ע' 43 - והמקור נמצא בארכיון האסטוני
המרכזי בעיר העתיקה טאלין (Tallinn).
הרישומים נשמרו בקהילות, עם העתקים
במשרדי הממשלה המתאימים. נראה שיש
כמה רישומים מוקדמים, מלפני הקמת
הקהילות אך אחרי השחרור מהצבא של
קבוצות היהודים הראשונות, וסביר להניח
שאת אלה ניתן למצוא בין רשימותיה של
הכנסייה הלוֹתְרָאנית.

חוזרים לבתיהם ולדרכי אמונתם. על כן
הוחלט לפתוח, בשביל חיילים שהשתחררו,
שטחי התיישבות חדשים מחוץ לתחום המושב,
ובכך להמשיך את תהליך הרחקתם
מקהילותיהם ולקדם את התבוללותם. החלטה
זו התקבלה ב-1860 בערך, בזמנו של אלכסנדר
השני, שמשטרו היה במידת מה יותר נאור.
שיטת הגיוס ל-25 שנה בוטלה, אף כי יהודים
רבים היו עדיין בשירות וחיכו לסיום 25 השנים
הארוכות.

הגוֹפְרָנִיּוֹת (מחוזות) של אסטוניה וליבוניה היו
בין השטחים שנפתחו למגורי יהודים. אזורים
אלה היו תחת שלטון שוודי לפני שנכבשו על
ידי הרוסים בזמן מלכותו של פטר הגדול,
ומאחר שהשוודים לא התירו ליהודים
להתיישב בשטחי שלטונם, והרוסים נמנעו, עד
כמה שיכלו, מלאפשר ליהודים להתיישב

השער של בית קברות בוורו ב-1976. מאז השער והכתובת היעלמו

תאריך המילה. הטור השישי נותן את שם העיר, והשביעי את שם המשפחה, את שם האב ואת הפטרונים (patronymic), את עיר המוצא של האב ולעתים קרובות גם את מקצועו, את שם האם ובמקרים אחדים גם את שמה לפני הנישואין. הטור האחרון נותן את השם או השמות של היילוד.

אני חייב כאן לסייג את המידע במידת מה. ברישומי טארטו לא הוכנסו התאריכים העבריים, אף כי יש מקום מיוחד לכך, ורק לפעמים צויין מקצוע האב. חשוב להדגיש כי ציון עיר המוצא של האב הוא משמעותי וחשוב מאוד לגניאלוגים, כי בכך הם יכולים להרחיב את מחקר המשפחה לעוד דור או שניים אחורה בזמן. דווקא מידע זה, שערכו רב, מופיע רק לעתים רחוקות ברישומים הרוסיים והאחרים מהתקופה, עד כמה שידוע לי. המידע על ההורים גם משתנה מלידה אחת לאחרת, אפילו באותה המשפחה, מתוך חוסר תשומת לב או מתוך כוונה. הנחתי היא שההורים התכוונו ליצור בכך אפשרות שלפחות חלק מהילדים יוכלו לטעון שהם בנים יחידים, ממשפחות אחרות. אביא כאן דוגמה מרישומי הלידה של אבי המנוח וששת אחיו ואחיותיו:

השם המלא של סבי היה בנימין מרדכי, והיה ידוע בשם מרכוס יודייקין (Marcus Judeikin) וסבתי היתה ביילה (Bailla) או ברטה (Bertha).

היה לי המזל לקבל אוסף גדול למדי של רישומי לידות מן הערים וורו (Voru) וטארטו (Tartu). אם כי הרישומים אינם מקבילים, אפשר בכל זאת ללמוד מהם הרבה. יש 89 רישומים מוורו (Voru, Werro), מהתקופה שבין 1883 ל-1919, המייצגים בערך 40% מכלל הלידות אצל היהודים באותה תקופה. מטארטו, או יוריב (Yuriev) כפי שנקראה באותו זמן, יש 106 רישומים מ-1897 עד 1904, ואלה הם כנראה כל הלידות באותה תקופה.

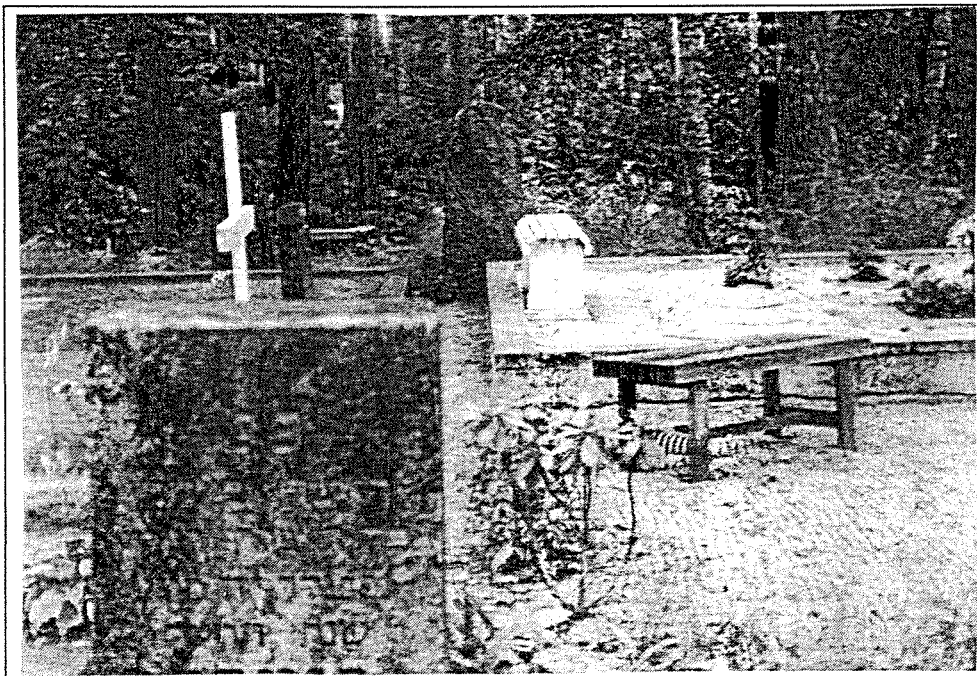
ראשית אתאר את צורת הרישומים, דבר המעניין כשלעצמו, ובהתחשב בצורת כלל הרישומים הרוסיים יש הרושם שהם אמינים מאוד. הטור הראשון והשני נותנים את המספר הכרונולוגי של הלידה ואת הציון זכר או נקבה. את המספרים האלה אפשר להבין רק אם מניחים שהרישום הוא לפי הלידות בכל המחוז, כי המספרים הרישומים מגיעים לסביבות המאתיים בשנים 1883, 1884, ו-1885, למרות ששיעור הילודה השנתי של היהודים בוורו לא יכול היה להגיע באותם הימים ליותר משישה-שבעה. נראה גם שבתחילת כל שנה הספירה התחילה מחדש, כי המספרים חוזרים. הטור השלישי מציין את שם המוהל, הרביעי את תאריך הלידה לפי הלוח היוליאני ואת תאריך ברית המילה, והחמישי את התאריכים העבריים של הלידה ושל הברית. שני התאריכים האחרונים משמשים לי כבסיס להעריך את דיוקם של התאריכים האחרים, כי סביר להניח שגם אם היה ניסיון, מסיבות שונות, לזייף את התאריכים, לא יזייפו את

הבן	האב	שם המשפחה	האם	עיר המוצא	המקצוע
יצחק שמואל	בנימין	אָדייקן	ביילה	קראקינוב	
ישראל מאיר	מורדוך בנימין	אדייקן	ביילה	ז'אגור	
זלמן מרכוס	בנימין	יודייקן	ביילה	ז'אגור	
רבקה צבי	בנימין מרקול שמואילוביץ	יודייקן	ביילה	סאקנובה	סוחר
אבא	מרכוס שמואילוביץ	אָדייקן	ברטה נובאז'אגור סק		בעל בית
אברהם	מרכוס בנימין	יודייקן	ביילה	ז'אגורסק	בעל בית

יש לציין שמקור השינויים בנתונים אלה יכול להיות גם בכשמים השונים, שלא תמיד רשמו את השמות בצורה מדויקת, אלא כפי שהם הבינו אותם.

מעניין לשים לב גם להרכב הגיאוגרפי של הקהילות, בהתבסס על המידע שנשאב מהרישומים. לפי המידגם שיש לי, 50% מיהודי וורו מקורם במחוז קובנו (Kovno Gubernia) ורובם הגדול של אלה בא מאזור Sialiai (Shavel uezd), 25% מקורם מקורלנד (Kurland), מחוז שהפך אחר כך ללאטביה, והשאר הם 4 משפחות מאוקראינה, 2 משפחות מבלארוס ומשפחה אחת מפולין - יחד היו מיוצגות 27 ערי מוצא שונות. בסך

הכול היה לקהילה רקע הומוגני למדי. אנשי הקהילה היו בדרך כלל שומרי מצוות, וביניהם בני משפחת קדיש'ב, שמקצועות הקודש עברו אצלם בירושה והם מילאו את תפקידי הרב והמוהל, ורק לעתים היה מופיע מוהל אורת, קרוב משפחה של הילד הנימול. כפי שצינתי לעיל, הרישומים מהעיר יור'ב או טארטו (Yuriev, Tartu) הם ברצף אחד מ-1897 עד 1904. יש 106 רישומים מ-48 ערים, מהם 33% מהגוברניה של קובנו, 20% מלאטביה, 15% מבלארוס ושאר 32% מהמחוזות האירופיים של האימפריה הרוסית. סביר להניח שככל שהזמן עבר הגיעו לשם יותר ויותר תושבים ממחוזות אחרים.

מצבות שנמצאות בין קברים נוצריים

סטודנטים באוניברסיטה של טארטו, אחד המוסדות האקדמיים החשובים באימפריה. אם יותר מ-3% של הקהילה היו סטודנטים אבות לילדים, יש להניח שסטודנטים רווקים היו במספר יותר גדול, ונראה, על כן, שאחוז הסטודנטים היהודים היה גדול ממה שחשבנו, למרות הנומרוס קלאוזוס החמור שהיה נהוג באוניברסיטאות של רוסיה. נקודה מעניינת אחרת היא שנרשמו ארבע אימהות לא נשואות (בתקופה של 6-7 שנים - מספר גדול בימים ההם!), מה שמעלה את המחשבה שיוריב

בחלק הנוסף של הנתונים יש מספר פריטים מעניינים. בארבעה מקרים האבות הם חיילים משוחררים, דבר שמאמת את ההשערה כי הקהילות נוסדו בידי חיילי ניקולאי. במקרה אחד החייל נרשם בצורה שאפשר להבין שהוא כמעט איננו יהודי (אולי קנטוניסט), במקרה אחר חייל נרשם, בגאווה, כמשוחרר מ"גדוד ריגה". גדוד זה היה יחידת אליטה, והיא היוותה את הבסיס ל"צבא הלבן" של הצאר במלחמת האזרחים אחרי המהפכה. בתקופה של חמש שנים נרשמו ארבעה ילדים לאבות

הקהילה הזאת לא היתה מעולם גדולה, ומספר היהודים בה הגיע רק ל-4500 בפרוץ מלחמת העולם השנייה.

לן יודאיקן נולד באירלנד, חבר קיבוץ כפר הנשיא, עלה ארצה לפני 41 שנה. הוא חוקר את משפחתו מזה 30 שנה ואסף 10,000 שמות. חלק מעצי המשפחה שלו מגיעים עד רשיי וחלק מגרוש ספרד. מאז שהוא בפנסיה הוא מעונין לחקור משפחות אחרות תמורת כסף. המיומנות שלו ממוקדת בצפון אירופה - הארצות הבלטיות, פולין ובלרוס.

היתה אי של סובלנות בתוך ים החומרות של הקהילות האולטרה-אורתודוקסיות ונשים במצוקה נמלטו לשם. מקרה אחד, לפחות, הסתיים ב"הפי-אנד" והפקיד רשם בתחתית התעודה שהאב של הילד נשא לאישה את האם.

התמונה הכללית שמתקבלת היא שהרוסים בכל זאת הצליחו, במידת מה, ליצור תהליך של התבוללות מתונה בקהילה. ובאמת, יהדות אסטוניה נחשבה יהדות מתבוללת בעיני השכנים החרדים והמחמירים יותר. מצד שני

חומר גניאלוגי באוצרות הארכיון הציוני המרכזי

יורם מיורק

תושבי הארץ.

יש תיקים של תושבי המושבות שנעזרו בברון רוטשילד - איקא ופיקא - משנות ה-30 ועד 1957, רשימות תלמידים ומורים בבתי הספר מתקופת מחלקת החינוך של הסוכנות והוועד הלאומי, כל הארכיון של מקווה ישראל עד 1947, תיקי החיילים היהודיים שהתגייסו לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה.

חומר יהודי בחוץ לארץ

רוב החומר של המוסדות הציוניים אבד. נשאר חומר שאסף הצבא האדום, והוא נפתח לקהל בשנות התשעים. קיימים מיקרופילמים של הקרן הקיימת בצרפת, ובהם רשימות יהודים בערים ובכפרים שמהם קיוו לקבל תרומות. לגבי קורסיקה יש רשימה מלאה של כל היהודים בשנות ה-30. גם החומר בלבוב נשתמר בשלמות. קיימים כאן תיקים של יהודים שניסו לממש רכוש בחו"ל בעזרת הקרן הקיימת, ובהם לעתים מסמכים מקוריים חשובים.

הארכיון הציוני נמצא בשד' זלמן שזר 4, ירושלים. טלפון 02-526155. רצוי לטלפן מראש ולקבוע פגישה מוקדמת עם בתיה לשם.

יורם מיורק הוא מנהל הארכיון הציוני המרכזי.

בארכיונו מצוי חומר רב שיכול לעזור במחקר גניאלוגי:

רשימות העולים החוקיים בתקופת המנדט בשנים 1921-1948.

הרישום הוא לפי זמן הגעת כל אניה ואניה, לכן חשוב לדעת מתי הגיע האדם שעליו מחפשים מידע. הרישום הוא בעברית ואין אינדקס של השמות.

תיקי עולים.

הכוונה רק לאותם העולים שנפתחו להם תיקים במח' העליה לארץ בקשר לפניה מסויימת.

עולים בלתי חוקיים.

קיימות רשימות של עולים בלתי חוקיים שנתפסו על ידי הבריטים וישבו במחנותיהם. הרשימות מתייחסות ליום השחרור של העולה.

חניכי עליית הנוער.

קיימים תיקים לכל החניכים והם שמורים במחסני הסוכנות בצריפין

המדור לחיפוש קרובים.

המדור נפתח ב-1945 ובו נמצאים תיקים אישיים של אנשים שפנו למדור או שמישהו ביקש מידע עליהם; רשימות שהגיעו למדור מארגונים שונים, כמו למשל הג'וינט; פרסומי המדור בשם לקרוב ולרחוק שפורסמו לאחר מלחמת העולם השנייה; חומר ממשד הפנים.

מחקר בן־רשה היהודית

דניאל וגנר

ויותר קל לחקור שם משפחה מסוים אם ידוע באיזה רובע או באיזו כתובת התגוררה המשפחה. ציור מס' 1 הוא מפה סכימאטית של ורשה, מחולקת לרבעים כפי שהיו ב-1840. המפה עובדה לפי ספרה של ג. זאלבסקה על ורשה היהודית, והושגה באדיבותו הרבה של ייל רייזנר, הפרוייקט הגניאלוגי ע"ש רונלד ס. לאודר במכון ההיסטורי היהודי בפולין (Yale Reisner, The Ronald S. Lauder Foundation Genealogy Project, at the Jewish Historical Institute of Poland). רוב האוכלוסיה היהודית התגוררה באותו זמן ברבעים IV, VIII ו-VII, אם כי גם ברבעים אחרים התגוררו יהודים במספרים לא מבוטלים. למרבה הצער, לרוב רישומי הארכיונים (ובעקבות כך למיקרופילמים) אין מפתחות, והחוקר נאלץ לעבור על המסמכים שבמיקרופילם אחד אחד.

בניתי מערכת לוחות המראים מה הנתונים שאפשר למצוא ומה הנתונים החסרים לגבי כל הרבעים. הלוחות מבוססים על הקטלוג של FHL ואפשר לקבל אותם לפי דרישה. מלוחות אלה מתבררים הדברים הבאים לגבי התקופה הרלבנטית (1866-1826):

1. מהרבעים I, III, IX, X, ו-XI קיימים פחות נתוני מטריקאליים מאשר מהרבעים האחרים.
2. אין נתונים מרובע XII, מסיבות בלתי ידועות.
3. מהרבעים IV עד VIII קיימים נתונים, אבל יש בהם "חורים" בשנים מסוימות.
4. הנתונים מהרבעים VII ו-VIII (שבהם האוכלוסיה היהודית היתה גדולה) לסוף שנות 1850 ותחילת שנות 1860 הם מעטים.

אספתי 10 תעודות לנ/פ של משפחת זילברקאסטן, כמחציתן בעזרת שימוש במפתחות. החלק הקשה של העבודה היה הבדיקה האיטית של אלפי התעודות שאין להן מפתחות. תוך כדי בדיקת החתימות שבתחתית התעודות גיליתי שאחד מאבותי ממשפחת זילברקאסטן שימש כעד בתעודת

לאלה מבינינו שהיתה להם משפחה בן־רשה בניית אילן יוחסין יכולה להיות משימה לא קלה. בכוננת מאמר זה להציע הדרכה ראשונית למטרה זו, והוא מבוסס על מחקר קשה, אבל מוצלח, שעשיתי לגבי אחד מענפי משפחתי, ענף זילברקאסטן (Silberkasten/Zylberkasten). כשהתחלתי את עבודתי לפני כשנתיים לא היה לי ניסיון קודם בחקירה בן־רשה, ובכוננתי להראות כאן כי גם מי שגניאלוגיה אינה עיסוקו העיקרי יכול להגיע למידה של הצלחה. הגישה והשיטות המוצגות כאן אינן מקיפות את הכול; הן משקפות את ניסיוני בלבד, ואפשר בהחלט לעשות יותר. להלן תיאור קצר של הכלים שהשתמשתי בהם.

נתוני מטריקאליים: 1866-1826

הבעיה העיקרית במחקר של יהדות ורשה היא שהיתה בה אוכלוסיה יהודית גדולה מאוד, לפחות מאז תחילת המאה ה-19 ועד למלחמת העולם השנייה. ורשה היתה מחולקת, בגלל גודלה, למספר רבעים (Cyrkuli). המטריקאליים של יהודי ורשה בשנים 1826-1866 כלולים ב-48 סרטי מיקרופילם ב"ספרייה לתולדות המשפחות" של המורמונים (Family History Library - FHL). ב"מרכז דורות" בבית התפוצות נמצא עותק של המיקרופילמים, ואפשר לעיין בהם לפי קביעה מראש, בטל' 03-6462971. המיקרופילמים כוללים אינפורמציה על לידות, נישואין ופטירות בכמות גדולה מאוד, שיכולה להרתיע אפילו איש גניאלוגיה מקצועי. הקטלוג של הספרייה (מעודכן לדצמבר 1997) הוא מדויק ומקיף, אבל יש בו שגיאות (אולי דבר בלתי נמנע בהתחשב במורכבותו), ואפשר לגלותן רק תוך עיון מדוקדק במיקרופילמים. למשל, סרט מס' 689515 מכיל לא רק את לידות השנים 1835-1837 אלא גם חלק מלידות 1838. דוגמה אחרת היא סרט מס' 689537 (1854-1855) שבניגוד לרשום עליו, אינו מכיל נתונים מרובע 4.

במאה שעברה היתה ורשה מחולקת לשנים-עשר רבעים. המיקרופילמים מאורגנים לפי שנים, לפי רישומי לנ/פ (לידות-נישואין-פטירות), ולפי רבעים (לרוב בצורה שרירותית). מסיבה זו החקירה הופכת למורכבת למדי,

שרשרת הדורות, כרך יב', מס' 2.

מטריקאלים יהודיים לפני 1826

הנתונים היהודיים שלפני 1826 כלולים ברישום האזרחי הרגיל, יחד עם הנתונים של שאר האוכלוסין. הנתונים לשנים 1808-1825 נמצאים על 144 סרטים בספריית המורמונים FHL, והם רשומים בחלוקה ל-8 רבעים, ולא ל-12 כמו בשנים המאוחרות יותר, ויש לשער כי מספרי הרבעים אינם תואמים.

תקופה זו מעניינת מאוד, כי בין 1820 ל-1826 יש כבר שמות משפחה, בעוד שלפני 1820 השתמשו בשם האב בלבד. הרישומים ברורים ומאורגנים יפה, ולרוב יש גם מפתחות. בתעודות לידה ותעודות נישואין אפשר לוודא את השם שמחפשים בעזרת שם האם ושם בן הזוג או בת הזוג. דרך שם האב אפשר להגיע לדור אחד קודם, לפחות. בביקורי ב-Salt Lake City הקדשתי הרבה שעות לבדיקת רבעים "לא נכונים" מלפני 1826, ורק כשגיליתי באיזה רובע התגוררה משפחתי מצאתי חמישה מסמכים בערב אחד.

לבסוף, במיקרופילמים 689336 ו-689337 יש לידות, נישואין ופטירות של הכנסייה הרפורמית בורשה, וכלולות בהם רישומי הטבילות של יהודים מומרים.

הארכיונים הפולניים

אפשר, כמובן, לחקור את נתוני המטריקאלים ישירות בארכיוני ורשה, במקום בספריית המורמונים בארה"ב. אבל מלת הקסם לכך היא סבלנות, לדעתי. הזמנת צילום יכולה להיות חוויה מבדרת למי שרגיל לסטנדרטים מערביים. צריך להיות מוכן לתשלומים גבוהים, ולא לצפות לקבל את הצילום במקום. ראוי לציין, עם זאת, כי בארכיון בורשה יש גישה מיידית לספר הכתובות משנת 1909 ולספרי הטלפונים של השנים 1912, 1915 ו-1921 (הם מונחים על מדף ואפשר לעיין בהם בזמן שמחכים לחומר אחר), והם מקור מידע נהדר. רשומים בהם השם, הכתובת, מסי' הטלפון, המקצוע, ומספר הרובע.

בית העלמין היהודי בורשה

בית העלמין ברחוב אוקופובה (Okopowa) מנוהל על ידי בולסלאב שְניצֶר (Boleslaw Szenicer). הקשר שלי איתו היה מצוין, והוא

ממשפחת זילברקאסטן שימש כעד בתעודת לידה של משפחה מסוימת (לא קרובים), וכך השגתי את דוגמת החתימה שלו, וכן גילו ומשלח ידו. כך ניתן לפעמים לאסוף מידע מעניין מתעודות שאינן קשורות ישירות למשפחה (מה שאי-אפשר לעשות על-ידי בדיקה בעזרת המפתחות בלבד).

אירגון הגניאלוגיה היהודי באינטרנט JEWISHGEN ומרכז דורות בבית התפוצות עוסקים עתה בשליפת הנתונים מסרטי המורמונים, ומכינים מפתחות שיהיו נגישים באינטרנט. עבודה זו תימשך זמן-מה, אבל רשימה ראשונה ניתן לקבל כבר עתה (פברואר 1998). אני קשור לפרוייקט בהתנדבות.

מטריקאלים יהודיים אחרי 1866

המורמונים לא צילמו נתונים יהודיים אחרי 1866. התקשרתי עם הארכיונים הפולניים בעניין זה, והם ציינו כי מרבעים אחדים קיימים נתונים, ואפשר לקבל אותם תמורת תשלום. אולם הם ציינו כמו-כן שלגבי הרבעים VII ו-VIII לא נמצאו נתונים יהודיים מהתקופה של 1875-1895, וזה חבל, כי השנים האחרונות של המאה ה-19 הן לעתים קרובות "החוליה החסרה" בין מה שאנחנו יודעים היום על משפחתנו ובין החומר הארכיוני. במקרה שלי אכן כך הדבר, כי משה זילברקאסטן, אבי-סבי, נולד בסביבת 1892-1886, ותעודת לידה היתה מאפשרת לי לקבוע את הקשר בין משפחתי ובין כמה ענפים אחרים של משפ' זילברקאסטן שבניתו ושרשומים בהם הצאצאים עד היום.

בכל זאת לא אפסה התקווה, כי מר ייל רייזנר, ועוזרו הנאמן פֶטֶר ריטקה (Peter Rytka), במכון ההיסטורי היהודי של פולין, עובדים על פרויקט שמטרתו לגלות מקורות מידע נוספים בארכיונים.

נראה שנתונים שבין היום ובין התקופה שלפני 100 שנה אפשר להשיג במשרדי רישום האזרחים בורשה (urząd stany cywilnego), אבל אני עצמי לא בדקתי דרך זו, בעיקר מפני שהתהליך איטי מאוד ועובר דרך השגרירות הפולנית בתל-אביב, מה שיכול להיות ניסיון קפקאי (ויקר!).

בולסלאב יכול לאתר מצבה. מפה של בית העלמין מצורפת כאן.

הכתובת האלקטרונית של דניאל ואגנר:
<cpwagner@wis.weizmann.ac.il>

דניאל ווגנר פרופסור במכון וויצמן ברחובות. עבודתו המדעית היא בתחומים של מיקרו-מכניקה של חומרים מורכבים, ננוטובים מפתח וחומרים מורכבים ביולוגיים. חוקר את משפחתו ביסודיות מאז 1995. ניסוי ללינה ינקילוביץ ויש להם 3 ילדים.

אימות של מסורות משפחתיות: הגאון מוילנה (חלק ב')

חיים פרידמן

ללימוד תורה. הזמן היחיד שמן הראוי להקדיש למטרות אחרות הוא להרוויח למחיה מינימלית. עינו היתה צרה בזמן שנדרש להשתתפות בארועים משפחתיים. יש כמה סיפורים על חוסר העניין שגילה הגר"א בפעילויות היומיומיות של ילדיו, למרות אהבתו אליהם. לאור גישה זו אפשר להבין שמשפחות ליטאיות מקדישות מעט זמן לספר לילדיהם על תולדות משפחותיהם. כך נשכחו הרבה מסורות במשך השנים.

מסורת אחת מסרה שלקרום קשיש בוילנה היה ספר שבו הגר"א בעצמו דיווח על הגניאלוגיה שלו. אם ניקח בחשבון את אישיותו של הגר"א ואת יחסו למשפחתו, נוכל להניח שזה סיפור דמיוני, או במקרה הטוב הייתה בזה הוספת הידור לספר אחר שהיה ברשות המשפחה.

- היות והגאון מוילנה היה אישיות כל כך בולטת בעולם היהודי, ייחוס למשפחתו נחשב לכבוד מיוחד. אנשים אחדים היו נבוכים לפרסם סיפורים על ייחוסם, כדי שלא ייחשבו למתפארים. ייחוס לגר"א גם הביא עמו אחריות לחיות לפי אמות המידה שלו, ביחוד בעניינים דתיים, ולכן אולי ראו אנשים שאינם יותר שומרי מצוות בייחוס לגאון נטל מכביד. בכל זאת אנשים רבים שאינם שומרי מצוות מתגאים בייחוסם לגר"א ושומרים על המסורת שנמסרה להם.

היה תמיד מסביר פנים ומוכן לעזור. בבסיס הנתונים שלו (ממוחשב בחלקו) כלולים כ-50,000 שמות, שהם כשליש מהקברים במקום. לפני ביקורי התקשרתי איתו בפקס וכשהגעתי הוא היה מוכן עם ציוני המקום של 6 או 7 קברים. בימי השבוע הוא די פנוי, והוא יכול להקדיש זמן להדרכת המבקר בבית העלמין. ביום א' לא מומלץ לבקר אם זקוקים לעזרתו, מאחר שזהו היום העמוס ביותר. אחדות מחלקות הקברים הן במצב טוב ואפשר לבדוק את המצבות ללא עזרה. אולם, חלקות אחרות הן במצב גרוע ובמקרים האלה רק

קשיי המחקר

הקשיים בהם נתקלתי בהתחקות אחרי צאצאיו של הגר"א מעוררים תמיהה לאור העובדה שעברו רק 200 שנה ממותו ב-1797. נולדו רק כשמונה דורות מאז. כשהתחלתי את מחקרי בראשית שנות השישים חיו עוד אנשים ששמעו סיפורים מנכדי נכדי הגר"א שהם צאצאיו. אלה נולדו בשנות השלושים של המאה ה-19, רק כ-30 שנה אחרי מותו של הגר"א. שרשרת כזאת של מסורות שבעל פה לא היתה כל כך ארוכה שתעכב הרבה יותר מסורות, ממה שנתגלו בפועל.

יש כמה סיבות לקשיים בחקר משפחת הגר"א:

- רישומים רשמיים של לידות, נישואים ופטירות נשמרו על פי החוק באימפריה הרוסית רק משנת 1804. היות וכל ילדי הגאון ורוב נכדיו נולדו לפני תאריך זה, אין רישומים רשמיים שיכלו לאשר את זהותם.
- קו אופייני של משפחות ליטאיות הוא לא להבליט את ייחוסם. לדוגמה נתקלתי בתופעה זו כשהתקשרתי עם רב קשיש אחד שגר בירושלים. הוא נרתע לדון בנושא, אבל לבסוף, באי רצון, סיפר את אשר שמעה אמו מאמה על קשרם המשפחתי עם הגר"א. אבל מיד הוא קטע את השיחה באמרו "מה זה חשוב. מחקר כזה הוא ביטול תורה". הוא ביטא דעה שהגר"א עצמו היה ממיצגיה. הגאון טען שאדם חייב להקדיש את מירב הזמן

שרשרת הזרות, כך יב', מס' 2.

• התואר "גאון" לא היה בשימוש רב בימי הגאון מוילנה. בדורות הבאים הוא ייחס ביתר ליברליות. זה יכול לגרום לכך שאדם שנאמר לו שהוא מצאצאי הגר"א, אבל יתכן שמדובר ברב אחר שהיה ידוע בתאר זה. משפחות מסוימות שמרו על מסורת שהם מצאצאי "הגאון אליהו" ולכן האמינו שאבי המשפחה היה הגאון מוילנה. שני גורמים לבלבול זה - המשפחות הן הצאצאים של רב מפורסם בעל התואר גאון. הוא היה הרב אליהו לונץ (או רבינוביץ) מקראז. ויותר מזה, אליהו זה הוא גיס של הגאון מוילנה, שאשתו השניה של הגר"א הייתה אחותו של לונץ. שני הגורמים יחד הם שגרמו לאמונת המשפחות הני"ל שהן מהצאצאים של הגאון מוילנה.

דוגמא קיצונית של בלבול בין אישים רבניים התעוררה כאשר נמסר לי מפי משפחה מסוימת שהיא מצאצאי הגאון מוילנה. לא הצלחתי למצוא את החיבור, אבל הבעיה נפתרה כשאיש הקשר התנצל מאד. אבי המשפחה היה למעשה רבי שניאור זלמן מלאדי, באירוניה המתנגד של הגאון.

• גניאלוגיות של משפחות רבניות לא הזכירו לעתים בניס או חתנים שלא היו רבנים. כמו כן לא הזכירו את הבנות. לגבי הבן השני של הגר"א הרב יהודה לייב מסעריי, כתוב בספרו של ריבלין שהוא היה אב לשתי בנות. אני גיליתי שליחודה לייב היו לפחות שש בנות.

• משפחות מסוימות, הידועות כצאצאי הגאון פשוט מסרבות לפרסם את עצי המשפחה שלהן, מכמה סיבות אישיות. יש להצטער על כך, כי העובדה שהן אינן נזכרות בספר, עלולה לגרום בעתיד שהן אינן נמנות בין צאצאי הגאון. למשפחה רבנית ידועה בארץ יש לפחות 500 צאצאים, והמשפחה מסרבת לתעד את שמותיהם.

• אחים לאב משותף השתמשו לעתים תכופות בשמות משפחה שונים זה מזה ושונים משם הוריהם. נוהג זה היה נפוץ באימפריה הצארית כדי לבלבל את רשויות הצבא.

לדוגמא, אחת הבנות של הגר"א, חייענה אשת הרב משה מפינסק, ילדה שמונה בנים שהשתמשו בשם המשפחה חניניץ ואחד ששם משפחתו איננו ברור, אבל צאצאיו נקראו ליפשיץ ונעחס. משפחות מסוימות טוענות שאחד מבני חייענה השתמש בשם פנצוק ואחר בשם לנדוי. היה צורך לנתח כל אחת מטענות אלו ואחדות נשאר בלתי מאומתות.

• היסטוריונים וגניאלוגים אחדים שאינם שולטים בעברית השתמשו כבסיס למחקריהם במקורות שתורגמו מעברית. מקורות אלה מיד שניה עלולים להכשיל. בדומה, קרה לכמה משפחות שטוענות שהן מצאצאי הגאון כשנעזרו במחקריהם במתרגמים בלתי מנוסים בהבדלים הדקים בניסוחים ומונחים גניאלוגיים.

אחד החוקרים טרח לתת את ספרו של ריבלין לתרגום לאנגלית. זה גרם לבלבול בין צאצא של אחיו של הגאון אשר חי בעיר Eiragola שבליטא שנקראה בפי היהודים רגולר, ובין אדם מסוים שחי במקום בשם Raguva. החוקר מיזג את שני האישים והוסיף למשפחתו 300 אנשים שאינם שייכים אליה.

נשים, אחים ותלמידי הגר"א זצ"ל

הגר"א היה נשוי פעמים. אשתו הראשונה היתה חנה בת יהודה לייב מקיידין. לאחר מותה ב-1782 נשא הגאון את האלמנה גיטל בת הרב מאיר לונץ (נולד ב-1709) מקראז שבליטא. העובדה שהגאון היה נשוי פעמים גרמה לבלבול ניכר. יש משפחות בידיהן המסורת שהן מצאצאי גיטל, אשתו השניה של הגאון. אבל היות והמקורות במשפחה זו הוכיחו בצורה ברורה שהיא לא ילדה לגאון, מכאן שילדים אלה הם מבעלה הראשון.

חוקר מסוים הגיע לטעות גדולה בקשר לנישואים השניים של הגר"א. הוא ידע שהגר"א היה גיסו של הרב יחזקאל לונץ משבלי, אבל הוא הניח שהקשר הוא דרך מלכה, אשת לונץ. חוקר זה בנה עץ משפחה היפוטטי של משפחת הגאון וכלל את כל הצאצאים של יחזקאל לונץ כצאצאים של אחותו ההיפוטטית של הגאון, מלכה. בין

מסורות מפוקפקות

דרך חשובה להפרכת מסורות בעל פה היא לעתים תכופות חישוב אריתמטי פשוט.

בני משפחת קוסובסקי מסויימת, המתייחסים לגאון, עוררו ספקות כאשר טענו שאחת הסבתות הקדומות זכרה שהיא "ישבה על ברכי הגאון", שהיה הסב שלה. היות והגר"א נפטר ב- 1797 והסבתא המסויימת נולדה ב- 1826 אירוע כזה לא יכול היה להתרחש. בדיקה חוזרת של המקורות גילתה שהדבר קרה דור אחד לפניו, וכך הגיע האירוע למסגרת זמן סבירה.

משפחת קנטרוביץ מירושלים המתייחסת לגאון מסיבות אחרות, מסרה על כמה ארועים שלא יכלו להתרחש כפי שנמסר. נמסר שהבן הצעיר של הגאון אברהם כתב מכתב לנכדו יעקב קופל קנטרוביץ ובו הוא מברך אותו על סיום לימודיו וקבלת הסמיכה לרבנות. היות ואברהם מת בגיל 42 בשנת 1808, לא מתקבל על הדעת שהיה לו נכד שהספיק לקבל סמיכה כשאברהם עדיין חי.

טוענים שלחיינה בת הגר"א, היה בן בשם "תצקל לנדאו", שבתו נישאה לאדם בשם רמיגולסקי. אבל הפרטים במקורות על בנו, מפרטים את אבותיו הרבניים החשובים ואינם מזכירים את ההתייחסות לגאון מוילנה. אי אזכור זה מטיל ספק רב במסורת המשפחה.

מקור נפוץ לבלבול במסורת משפחתית הוא ההנחה שאם הדודן של מישהו מתייחס לגאון מוילנה, גם האדם עצמו צריך להתייחס אליו. כאשר השתתף המתבר בכנס של כמה ענפים של משפחתו, היה עליו שוב ושוב לתקן את הרושם של צד אחד של משפחה זו שהם מצאצאי הגאון מוילנה, כמו רוב הדודנים שהשתתפו בכנס.

מסורות נאמנות

זכיתי לאמת הרבה מסורות של התייחסות לגאון מוילנה. מקרה אחד התגלה באוסטרליה, מקום בו התיישבה משפחה מסויימת ב- 1854 והם עדיין שומרים על המסורת שהם מתייחסים לגאון. מאמץ רב הושקע בחקר משפחה זו ולבסוף נתגלה תצלום של המצבה של אבי המשפחה שהתיישב באוסטרליה. המצבה אמנם איננה קיימת

המקורות העבריים קיים ספר שכתב נכד של לונץ שמתוכנו נובע שלא היה קשר כזה.

משפחות מסויימות האמינו שהן נמנות על צאצאי הגאון, אבל במחקר נתברר שהם הצאצאים של אחיו או של אחד מתלמידיו. המושג "ממשפחת הגאון מוילנה" הוא שהטעה. הכוונה יכולה להיות לצאצאי אחיו של הגאון או אפילו לקשר יותר רחוק על ידי נישואים בלי קשר דם ישיר.

משפחה ידועה שהתיישבה לפני 140 שנה בירושלים טענה בעקביות שהם הצאצאים של בת של הגאון. לאחרונה התגלה מכתב של רב ליטאי בו הוא מדווח על שידוך בין בנו ובת של המשפחה הנ"ל. הוא מפרט את הייחוס של חתנו מאחות של הגאון. כך נפתרה החידה.

אחד מאבותיו של הגר"א היה הרב משה קרמר, שהיה הרב הראשי של וילנה במאה ה-17. "קרמר" היה הכינוי שלו, כי אשתו החזיקה חנות בשוק, ולא שם משפחה. ולמרות זאת חשבו משפחות בשם קרמר בטעות שהן מצאצאי הגאון. אומנם אחדות מתייחסות לאח אחד של הגר"א שצאצאיו בתרו בשם המשפחה קרמר. שמות משפחה קבועים יש לרוב יהודי האימפריה הרוסית רק מראשית המאה ה-19.

בדומה, מאמינות משפחות מסועפות בגליציה שהן מתייחסות לגאון רק מפני ששם משפחתם - וילנר.

בנוסף לכל השיקולים הנ"ל יש קשיים בחקר משפחות יהודיות בכלל:

- מלחמות ופרעות ב- 200 השנים האחרונות גרמו להשמדת רישומים רבים ולהרס בתי קברות יהודיים או להזנתם. אבדן ששה מליון יהודים פגעה קשות בשמירת המסורת שבעל פה רצופה.

- ההגירה ההמונית של יהודים מהעריסות הנושנות של המשפחות באירופה הקשתה על המגע הטבעי בין הדורות. דור חדש גדל בלי המגע עם הסבים. ההורים המהגרים היו להוטים מדי לשכח את הגלות ואת ההיסטוריה שהיתה לרוב עצובה ואכזרית וכך אין פלא שמידע גניאלוגי לא נמסר לדור החדש.

שרשרת הדורות, כרך יב', מס' 2.

המאמר התפרסם ב"אבותינו" כרך XIII מס' 3, סתו 1997.

חיים פרידמן הוא גניאלוג ידוע, דור תשיעי בין צאצאי הגאון. ספרו, "ענפי אליהו - צאצאי הגאון מוילנה ובני משפחתו", יצא בהוצאת "אבותינו" ונמצא גם בספרייתנו. הוא חבר בחברתנו והרצה על נושא זה בפגישתנו החדשית ב-17.11.97.

יותר, אבל התצלום נשתמר בחברה ההיסטורית היהודית האוסטרלית והוא גילה שהאדם שמדובר בו הוא אכן נכד של הגר"א. פרטים של הכתובת תאמו את המסורת שנשמרה במשפחה אחרת באנגליה. כך אפשר היה לפתור את הקשרים בין כמה משפחות, שעד אז לא ידעו זו על זו, אבל בידיהן אותן המסורות.

היו הרבה סיפורי הצלחה והמתבר מקווה שהקשרים החסרים עליהם נמסר בספר, יימצו באחד הימים.

יהודים בסתר בדרום-מערב ארצות הברית

יצחק כרם

נמצאו הוכחות לאשמתו והוא זוכה מאשמה אחרי מותו.

במאה שלפני כן, ב-1596, עונה והועלה על המוקד המושל Luis de Carvajal, על היותו מתייחד קנאי ומיסטיקן. הוא ירש את תפקיד המושל מדודו Luis de Carvajal y de la Cueva, שחיפש את מזלו בספרד החדשה כסוחר ואחר כך כמגדל בקר ב-Panuco בשנת 1567. הוא התפרסם כלוחם באינדיאנים וכמיישב מצלית, ולכן מינה אותו הכתר מושל על שטח עצום בצפון ספרד החדשה, שנקרא "הממלכה החדשה של ליאון החדש". הוא גם קיבל רשות מיוחדת להביא ספינה מלאה קרובים ועובדים, בלי שיידרש להציג מסמכים המעידים על שמירה אדוקה של הדת הקתולית.

רוב המתייחדים הגיעו אחרי המסע של Onate בחפשו מקלט בניו-מכסיקו במאה ה-17. המתיישבים הראשונים פילסו להם דרך לאורך הנהר ריו גרנדה עד לעמק אֶסְפֵּינֵוֹלָה. הם העבירו לידם כפר בשם Okeh, ליד המקום הנקרא היום San Juan Pueblo, ושינו את שם המקום ל-San Juan de los Caballeros. אחדים עברו לעיר האינדיאנית Yuquegunque מהצד השני של הנהר. זו היתה הבירה הספרדית הראשונה - סאן גבריאל.

שטחים אלה היו מקום אידיאלי עבור היהודים בסתר, כי היו רק מעט כהני-דת. המיסיונרים המעטים התרכזו באינדיאנים והתעלמו מהספרדים. לא היה מי שיחקור את התפילות המוזרות, את הרחיצה המופרזת בארץ

בדרום מערב ארצות הברית נמצאים "יהודים בסתר" בעיקר בכפרים בבצפון ניו-מכסיקו, אבל גם באריזונה ובדרום קולורדו, ובייחוד בפואבלו שבטקסס. בעקבות ההגירה ממכסיקו הגיעו רבים גם לשיקגו.

אומדים את מספרם בניו מכסיקו בכ-1500 משפחות. אחדים מהם מקיימים קהילות מסורתיות בכפרים נידחים, ואחרים שומרים על מנהגים שיש בהם עקבות של מסורות יהודיות, בתוך סביבה קתולית-ספרדית. הפחד מהאינקוויזיציה גרם לירידה למחתרת של יהודים אלה, כי האיום מצדה היה קיים בממכסיקו ובשטחים של "ספרד החדשה" עד 1821. בשטחים האלה הואשמו הנוצרים החדשים ב"התייחדות", ובית הדין של האינקוויזיציה במכסיקו-סיטי חשד בכל אדם שנמנע מאכילת בשר חזיר ורכיכות, או שהיו שמועות לגביו שיש לו חדר סודי שיכול לשמש לתפילות, או אדם שקובר את מתיו בתכריכי-בד בלי ארונות מתים, מחזיק בביתו את הברית הישנה או נמנע מהדלקת אש בשבת, גם באזורים הקרים של ניו מכסיקו.

לפעמים גילו הנוצרים החדשים אדיקות מופרזת בין שכניהם, אחרים נמנעו ככל האפשר ממוגע עם הכנסייה, ולא התוודו אלא אם כן נדרשו לעשות זאת.

כל אחד היה חשוד פוטנציאלי ב"התייחדות". אפילו המושל הספרדי של ניו מכסיקו Lopez de Mendizabel (1659-1661) ואשתו הואשמו בהתייחדות. לופז מת לפני משפטו, שבו לא

הסובלת ממחסור במים, או את הדחיה החשודה של בשר חזיר במקום שבשר היה נדיר.

שמות הם צרפתיים, והשם Rael נובע כנראה מ-Israel, ו-Cobos היה פעם Jacobo.

Lucila Benavidez, ילידת Tierra Amarilla, ליד גבול קולורדו, התחנכה כיתומה בבית יתומים קתולי בקליפורניה. בשנת 1989 היא נכנסה לחנות של אומן בלוס אנג'לס ושם נודע לה שהיא יהודיה ספרדית ושמה במקור בן-דוד. מאז היא חקרה את את אילן משפחתה על חמשת דורותיו ומצאה את השמות Sanchez, Valesquez, Chavez, Manzavarez, Delgado, Martinez & Lopez מצד משפחת Benavidez.

למשפחת Cocas מ-Taos ולאס וגאס, ניו מכסיקו, יש שם יהודי פורטוגזי. רוב השמות המסתיימים ב-es במקום ez הם פורטוגזיים. בשני המקרים פירוש הסיומת הוא "בן שלי". ל-Cecilia Concha מ-El Paso היתה דודה רבה בשם Emilia Rivera y Sefardita והיא גם הדודה של הצייר המכסיקני המפורסם Diego Rivera. אמיליה היגרה במאה ה-19 מגליציה בספרד ל-Guanajuata במכסיקו.

שמות רבים של בנות בין היהודים בסתר הם שרה, אסתר, יהודית, רחל, רבקה, ועוד, ובין שמות הגברים מופיעים שמות תנכיים - אהרן, אברן, אדם, בנימין, דוד, דניאל, אפרן, עמנואל או מנואל, ועוד. שמות הבנים נבחרו לפעמים על ידי rezador, כפי שנקרא מנהל התפילה. הוא היה מעין רב נייד שסבב בין הקהילות וחיפש בספר התפילה או בתנייך שם מתאים. הם שמרו על המנהג לקרוא לילדים על שם קרובים שנפטרו.

רבים נקברו בבתי קברות של יהודים בסתר, אחרים בבתי קברות מקומיים של הנוצרים. אברהם דניאל גונזלס מת בקולורדו באוקטובר 1990 בגיל 94, ובין בניו מופיעים השמות לוי, דניאל ובנימין. הוא לא היה חבר באף כנסייה, אבל נקבר בטקס דתי נוצרי בבית הקברות Fort Garland.

רופא שיניים בדנבר Dr. Efrén Martínez זכר נרות שבת ותפילות עבריות בבית הוריו. למרות שאמו נישאה לקתולי, היא שמרה על מנהגים יהודיים. אחדים חגגו את פורים dia de Ester, כחגיגה לכל קהילת האנוסים בניו-מכסיקו הצפונית. קלמנטה כרמונה זוכר שזו היתה בעיקר חגיגת הנשים, והאמהות לימדו את בנותיהן את תפקידי הנשים בבית. הן טיגנו עוגיות ממולאות, ולעוגיות משולשות קראו

היהודים בסתר נחשפו וזוהו בראשית שנות השמונים של המאה שלנו, כשהם יזמו קשר עם בתי כנסת רפורמיים וקונסרבטיביים בניו מכסיקו ואריזונה וביקשו להתגייר ולחזור ליהדות. נתגלו סיפורים על הדלקת נרות בערב שבת, לפעמים בתחתית של כדים, על הימנעות מאכילת בשר חזיר ומאכילת לחם בפסת, על פיוטים ותפילות בלדינו, על הגבלת הנישואים לקבוצות מעטות, בדרך כלל של קרובי משפחה, על הימנעות מספורט בשבתות ושמירה על מנהג של רחיצה סדירה אפילו במזג אוויר קר, ועל גאווה בידיעת הקריאה ועידוד הישגים חינוכיים.

לעיתים קרובות אומן הבן הבכור ככומר, כדי להרחיק חשד מהתייחדות ולהקל על השגת עותקים של הברית הישנה וספרים יהודיים אחרים. לפי יהודית הלוי, החרם על הספרים היה נרחב. אפילו נטיה ללמדנות החשידה אדם כמתייחד והוא היה עלול להיחקר לפני בית הדין של האינקוויזיציה. בניו-מכסיקו ההשפעה של הכנסייה הקתולית היתה חזקה מאד ולכן היהודים בסתר היו צריכים לעשות רושם חזק כקתולים, בזמן ששמרו על דרכי מחשבה ומנהגים יהודיים.

ליונה בטרם (Betram) היו שני שמות. בטבילה היא קיבלה שם ספרדי רשמי וניתן לה גם שם עברי סודי. לאב של הסבא רבא שלה היתה קפלה פרטית במורה (Mora), ניו-מכסיקו, ובה כיהן כומר שהוא הביא מאיטליה. דבר זה נחשב לגילוי של אדיקות יתרה, אבל יונה בטרם משוכנעת שהקפלה הפרטית איפשרה לו להתפלל בדרכו ושהכומר האיטלקי היה פחות קיצוני מעמיתיו המקומיים.

ידועים שמות משפחה רבים של היהודים בסתר בניו מכסיקו. לאחדים מהם יש קשר ספרדי, ומעטים מאוד הם שמות פורטוגזים (רשימה מלאה של שמות נמצאת בנוסח האנגלי של מאמר זה). Loggie Carrasco מ-Albuquerque טענה שלשם משפחתה יש שורש עברי שפירושו "עץ אלון" ושהשמות Pino, Ramirez, Duran הם ממוצא דומה.

כמה מהשמות מציינים את המקור הלאומי: Griego=Greek, Fresquez=Flemish, ועוד. שני

שרשרת הדורות, כרך יב', מס' 2.

Temple Albert בעיר Albuquerque. המגילה נמצאה ליד לוס לונס, דרומה לאלבורקרק, קהילה שיושבה על ידי נוצרים חדשים.

רבים מהאנוסים הצעירים נתקבלו על ידי בתי כנסת רפורמים וקונסרבטיבים בניו מכסיקו ובאריונה, אבל לא מבינים אותם כראוי, ואין בתי כנסת ספרדיים במקומות שהתיישבו בהם. אשה אחת הציעה ל-Dennis Duran, הנשיא הנבחר של החברה ההיסטורית היהודית בניו מכסיקו, שיתפלל בבית הכנסת שלו.

הביבליוגרפיה נמצאת בחלק האנגלי של הביטאון.

יצחק כרם היסטוריון של יהודי יוון וספרד באוניברסיטה העברית והאוניברסיטה אריסטוטל בטסלוניקה ביוון. הוא עורך שלכתב עת חודשי בדואר אלקטרוני "ספרד, העלון הספרדי" וכמו כן הוא גם עורך של סרטים. הוא בין המייסדים ומנהל את המכון ליחסי יוונים-יהודים באוניברסיטה של דבר בארה"ב.

לפעמים אוזני המן. תוך כדי האכילה הם שרו ושתו, לבושות בשמלותיהן החדשות. היו נשים שהדליקו נרות לכבוד אסתר הקדושה ואישים אהובים אחרים, ביניהם היה תמיד משה הקדוש. האדם המבוגר ביותר שנכת, גבר או אשה, נתבקש לברך על היין. ידוע גם שחגגו את ראש השנה - היום הגדול - התפללו תפילת כל נדרי ביום הכיפורים, וכן חגגו את סוכות ואת חנוכה.

אפשר לכתוב ספר בישול של האנוסים בדרום-מערב ארה"ב. מן הראוי להזכיר את "pan de semita", "הלחם השמי" שנאפה בתנורי שמש. הם השתמשו בדרך כלל בחיטה מעמק ריו גרנדה ולא בקמח תירס. הטורטילות (כעין פיתות) היו עגולות וטוגנו על גריל או על אבנים לוחטות.

יש להם רומנסות, פיוטים וברכות משלהם, כולל תפילת המזון הדומה ל bendigamos הספרדי. בתפילותיהם הם השתמשו לעתים קרובות במלים עבריות ובלדינו. נמצאה מגילה כתובה, "התורה הקטנה", ובה הערות בספרדית מהמאה ה-16. היא מצויה היום ב-

מקורות למחקר גניאלוגי אנגלי-יהודי לתקופה שלפני 1837

אנתוני פ. ג'וזף. תרגום: יוכבד קלוזנר.

החומר הארכיוני החשוב ביותר מבתי הכנסת נמצא בלונדון, מאחר שלבתי הכנסת הראשונים בלונדון ההיסטוריה הארוכה ביותר והרישומים המלאים ביותר בקהילה היהודית באנגליה. בבית הכנסת הקדום מכולם, ב'וויס-מרקס (Bevis Marks), קיימים רישומים עד לשנים האחרונות של המאה ה-17, ובמשך שישים השנים שלאחר מכן הקהילה של "מועצת היהודים הספרדים והפורטוגזיים" נקטה מדיניות ברוכה וניפתה את החומר שלה, ארגנה אותו ופירסמה אותו. הרישומים של בית הכנסת בוויס-מרקס, הכוללים לידות, בריתות מילה, נישואין ופטירות נמשכים עד היום, והכרך הבא (של קבורות) עומד לצאת לאור בקרוב מאוד.

המצב בקהילה האשכנזית אינו כה טוב מנקודת המבט של המחקר הגניאלוגי, אבל אפשר להשיג הרבה חומר דרך משרד הרב הראשי. כאשר נוסד ב-1870 "בית הכנסת המאוחד" (United Synagogue) אוחדו ששת

בשנת 1836 קיבל הפרלמנט את הסכמת המלך ויליאם IV לחקיקה שעניינה היה להסדיר את רישום הלידות, הנישואין והפטירות באנגליה ובוויילס (Wales). החוק אמור היה לקבל תוקף ב-1 ביולי 1837 ולחול על כל אזרחי שתי הארצות האלה. החלת חוק זה יצרה מעין "פרשת מים" גניאלוגית, ונוח לראות את המקורות הגניאלוגיים האנגליים כשתי ישויות נפרדות - לפני ואחרי תאריך זה. בוודאי שחלק מהמקורות משני צידי התאריך יהיו רלוונטיים לחוקר, אבל בעוד שהסיכויים לאתר חומר-רישום ראשוני לאחר 1837 גדולים, אין הדבר כן לגבי התקופה הקודמת לתאריך זה.

המקורות הנגישים והחשובים ביותר לחוקרים יהודים הם מקורות בתי-הכנסת, אם רק מהסיבה שהפרטים המתגלים שם היו והינם בעלי חשיבות ודאית לקהילה היהודית. קיימים גם מקורות כלליים חשובים ביותר שראוי לבודקם, אבל זהו החומר היהודי בתוכם הוא לעתים קרובות בעייתי.

יהודים ולא יהודים, יכולים לעתים להביא תועלת, וגם בעיתונים אפשר למצוא חומר בעל עניין יהודי ספציפי. עיתון מסוג זה הוא Gentleman's Magazine, שהיו בו לעתים קרובות כתבות על טקסים, ועל אישים מעניינים, ונראה שהיהודים היו מוקד התעניינות לבעלי הטורים השונים של העיתון. אוסף של חומר יהודי חשוב בהקשר זה הופיע בפרסומי "שונות" (Miscellanies) של החברה היסטורית היהודית. באותו פרסום הופיע גם מפתח של רשימת מקרים ידועים שבהם יהודים השתמשו במשרדי אישור הצוואות, שחובר על-ידי מר ארתור ארנולד המנת. עוד מקור חשוב לאלה שמבקרים בממלכה המאוחדת הוא החברה הגניאלוגית של לונדון, שם אפשר למצוא אילנות יוחסין ונתונים אחרים.

יש גם מקומות בלתי צפויים שבהם אפשר למצוא חומר יהודי. למשל, הורים יהודים ביקשו לפעמים לרשום לידות בכנסייה, כי לא היתה אז כל שיטת רישום אחרת והם בכל זאת רצו שהמאורע יירשם. מובן שקשה מאוד לגלות מקרים אלה, אבל הדבר הוקל בחלקו כתוצאה מהמפתח הגניאלוגי הבינלאומי של המורמונים (I.G.I.) הכולל רשימות ממוחשבות מבתי כנסת ומכנסיות באנגליה.

האם אפשר לצפות להצלחה אם מישהו מחפש אחד מאבותיו שחי באנגליה לפני 1837? זו כמובן שאלה חשובה ביותר, ומטרת המאמר הזה היא להראות איך ניתן להשיג את הדבר. התשובה לרוב אינה חד-משמעית, ולעתים גילוי מידע כרוך בבעיות קשות. בכל זאת, אין לוותר על המשימה בגלל קשיים, לפני שמנסים, לפחות, לבדוק חלק מהמקורות שצוינו כאן.

אנתוני פ. גיזף הוא הנשיא של החברה הגניאלוגית הבריטי. הוא רופא משפחה בבירמינגהם בבריטניה. הוא נשוי ליהודית.

בתי הכנסת הראשונים (חלקם מראשית המאה ה-18), והארכיון כולל חומר מכל היחידות. אולם, רק חלק קטן פורסם, בחלקו על-ידי ארגוני המורמונים, וכן כתוצאה של עבודתו החשובה ביותר של הרולד לואין (Harold Lewin) בירושלים. הרולד התקין מפתחות לחומר מבית הכנסת המברו (Hambro), בית הכנסת הגדול ובית הכנסת החדש. חומר זה פורסם בחלקו, וחלק עומד להתפרסם.

המצב בבתי הכנסת האחרים בממלכה המאוחדת תלוי בעצם בגילו של המוסד הדתי שמדובר בו. בחלק מבתי הכנסת, הן בלונדון והן בערי השדה, יש פרטים על חברי הקהילה, רישומי קבורה וחומר דומה עד למאה ה-18, אבל במקומות אחרים אבדו הנתונים, או בית הכנסת עצמו נוסד אחרי 1837. יש לפנות לכל אחד מבתי הכנסת, וזה עניין של מזל מה וכמה ניתן לגלות.

מקורות יהודיים משניים הבאים בחשבון הם פרסומים של המוזיאון היהודי, אילנות יוחסין של משפחות יהודיות ידועות, וכן הפרסומים של החברה ההיסטורית היהודית באנגליה (Jewish Historical Society of England). רבים ממקורות אלה ניתן למצוא בספריות ציבוריות בהרבה מקומות בעולם.

מבין המקורות הגניאלוגיים הכלליים, הלא-יהודיים, כדאי להזכיר את משרד הרישום בקיו

(Naturalization and Denization Calendars in the Public Record Office at Kew), המספק רשימות של אנשים שקיבלו אזרחות בריטית, ואת המשרדים העוסקים ברישומי פטירות ובצוואות

(Estate Duty Office and Deaths Duty Registers), הכוללים חומר כמעט עד לתחילת המאה ה-18, והרבה יהודים השתמשו בשירותי המשרדים האלה. רשימות של בעלי בתים,

גירונה - מרכז מחקר לתולדות העם היהודי בחצי האי האיברי

אברהם צפדיה

ג. הנטייה כיום, ארכיונים אלו בפני חוקרים אשר מחקרים מוביל אותם לספרד.

ד. ריכוז תוצאות המחקר בתחום היהדות תהינה פתוחות לעיון ו/או רכישה למעוניין.

הערה: זכור לנו המחקר אודות משפחת שאלתיאל שנעזרה רבות בחומר מקורי ממכון זה.

מכון "נחמניס" מציע כיום את השירותים הבאים:-

1. ספריה מיוחדת ליודאיקה.

2. מרכז דוקומנטציה שיכול להציע:- נתונים בסיסיים המתייחסים לשמות יהודיים מגירונה, מסמכים כתובים עברית, ביבליוגרפיה וכן, מידע אודות קורסים, קונגרסים, סמינרים, שנושאים יהודים ויהדות מכל העולם המערבי כולל מידע אודות מרכזי לימוד יהודיים מאירופה, אמריקה וישראל.

3. קבוצות דיון באספקטים יהודיים שונים בתקופת ימי הביניים מגירונה וקטלוניה.

4. תכנית כנסים, קורסים וסמינרים אודות נושאים יהודיים שיתקיימו בשנים 1998-1999.

ספריה היודאיקה

זוהי ספריה ייחודית עם כ-900 כרכים, שרובם ככולם מתייחסים להיסטוריה, לתרבות ולפילוסופיה היהודית.

הספרייה החלה להיבנות בשנת 1990, כאשר מועצת העיר גירונה נקטה בצעדים לשימור וטיהור העבר היהודי של העיר, ומאז 1992, הקימה מועצה זו מסגרת ארגונית - אוטונומית לצורך זה. נושאי הספרייה מתייחסים לעבודות שונות בתחום הקבלה, מחשבות יהודיות בימי הביניים, ספרות, פילוסופיה, דת, לימודי התנ"ך וההיסטוריה של העם היהודי המרוכזים בקטלוניה ובספרד. הספרייה התעשרה באוסף של ספרים יהודיים

ב-1992 תגגו בספרד 500 שנה לגילוי אמריקה ע"י קולומבוס, כמו כן הוכרזה שנה זו בספרד כשנת המחילה והסליחה הגדולה כלפי העם היהודי. סליחה - עקב ההכרה בעוול המשווע של גירוש יהודי ספרד, 500 שנה קודם לכן, לעומת תרומתם התרבותית והרוחנית לתושבי חצי האי האיברי במשך תקופה של למעלה מ-1400 שנה.

גירונה שבקרבה חיו יהודים, בנייהם הרמב"ן, מהמאה ה-10 ועד סוף המאה ה-15, החליטה להקים עמותה עירונית בשם "CALL DE GIRONA", שמטרתה לטפח ולפתח את המכון ללימודים יהודיים ע"ש "נחמנידס" (ר' משה בן נחמן, הרמב"ן).

CALL - נגזר מהמילה העברית - "קהל", ובקטלוניה זהו כינוי לרובע בו גרו יהודים, כדוגמת JUDERIA, ששימש ככינוי לרובע יהודי באנדלוסיה.

יעדו של מכון זה הוא לשמש כצומת מידע ומחקר, מקום אליו יוכלו לפנות חוקרים להתייעצות ולמחקר בתחומים שונים המתייחסים לעם היהודי ותרבותו בתקופת ימי הביניים ועד הגירוש, בעיקר באזור קטלוניה, גירונה וכלל חצי האי האיברי. כמו כן ישמש המכון כמרכז חשוב בספרד לכל סוג מידע המתייחס ללימודים יהודיים בעולם, וזאת כדי שסטודנטים וחוקרים יוכלו לקבל מידע על לימודים יהודיים במסגרת קורסים, ועידות, תערוכות, ספריות ומרכזי לימוד.

מדוע מרכז זה כה חשוב לחוקר הגניאלוגי?

א. אין מקום אחר בעולם בו שהו יהודים תקופה ממושכת כל כך וברציפות, כאמור למעלה מ-1400 שנה. (עוד מתקופת המשנה, בערך).

ב. פרט למידע הנחשף באיטיות כתוצאה מתפירות ארכיאולוגיות, הרי הרישום האוטנטי, כמעט יחידי אודות חיי היומיום, נמצא בארכיוני הכנסיות השונות ברחבי ספרד.

A. SAENZ-BADILLOS פרופ' ע"י פרופ' מאוניברסיטת מדריד.

נספח ב' - רשימה מפורטת של פרסומים מטעם עמותת העיר גירונה. (הספרים ניתנים לרכישה).

כמו כן ניתן להתכתב עם המכון בדואר אלקטרוני שכתובתו: callgirona@gm.es-

כתובת לדואר :-

"Call de girona", carrer sant llorens s/n,
apartat de correus, 450 Girona 17004
Spain

נספח א': Diccionario de Autores Judios (Sefarad, Siglos x-xv), נכתב ע"י פרופ' Angel Saenz-Badillos מאוניברסיטת מדריד וע"י Judit Targarona Borrás בהוצאת Ediciones el Almendro Cordoba. מילון זה כולל שמותיהם של מחברים יהודיים בספר בין המאות ה-10 ועד ה-15. המילון מתבסס על בבליוגרפיה מקיפה של חוקרים שונים המתייחסים לחיבורים מקוריים של משוררים, סופרים, ורבנים יהודיים מהתקופה הנ"ל כגון משה אבן עזרא, ר' שלמה איבן גבירול, ר' יהודה הלוי, הקבליסט ר' אברהם בן שלמה מונטריאל ועוד.

דוגמאות של שמות :-

אברהם בן שלמה דה זמורה, אבו עמר אבן אל דיין, אבו עמר (אברהם?) בן יאקוה, אבן יצחק אבן פקודה, אבו אל רבי בן ברוך, אבו סעיד באמי אבן חסדאי, אבו סולימן איבן דשלה, אבו אל ואליד בן חסדאי, אבו יוסף אבן אל-מרה, יוסף בן צדיק, יוסף (אבו עמר) בן יעקב אבן שאל, יוסף אבן אל שאמי, יוסף בן אפרים בן הסרקסטי, יוסף אבן שמטוב בן שמטוב, יוסף בן שש, ועוד.

אברהם צפדיה הנו גימלאי של צה"ל, איש חיל האוויר, חוקר את שורשי משפחתו מאז 1977 חבר החב' הגניאלוגית מ-1990 כיום עוסק בלוי קבוצות לחו"ל ומתבונן "בעניינים גניאלוגיות" בביקוריו באתרים שונים. מאמר זה הוא דוגמא לכך.

חשובים. בימים אלו צפוי רכש גדול של ספרים חדשים הממומן מקרן בנק. כמו כן מתעתדת הספרייה לרכו את המידע, הפרסומים השוטפים וספרים היוצאים לאור ע"י מו"לים שונים. הספרייה מקוטלגת כיום בשיטת הקיטלוג הבינ"ל (CDU) ובעתיד אף תהיה ממוחשבת. היעד העיקרי של מכון זה הוא לאפשר נגישות קלה מכל מקום בעולם, וכן להסתעף לאוספים וקרנות ביבליוגרפיות לנקודות שונות בעולם. לית מאן דפליג, שהיא גם תהיה מקושרת לספרית שונות בקטלוגיה כולל אוניברסיטת ספרד.

צפדיה - מקור השם

כמוזכר ב"שרשרת הדורות" חוברת 3 כרך ד' (1990), כונו בשם זה יהודים "צפתיים" שהיגרו מצפת לחלב שבסוריה בתחילת המאה ה-16, (וגם ליעדים אחרים כמו - מצריים). הכינוי בלועזית SAFDIE בחלב, ו-SFADIA בארץ ניתן כאמור למשפחות יהודיות שהיגרו מצפת ומכאן ברור שלא חייב להיות קשר משפחתי בין כל נושאי שם משפחה זה, בדיוק כפי ששמענו בהצאה האחרונה שלא לכל נושאי השם - קלאוזנר יש קשר משפחתי.

רוב המשפחות היהודיות שהיגרו מצפת באותה התקופה נמנו על מגורשי ספרד שבחלקם המשיכו לאמץ את שם משפחתם הספרדי (גם חלק ממשפחתי עשו זאת). עובדה זו מסבירה מדוע לחלק מבני משפחתי הישירה היה שם משפחה נוסף שהמשיכו להשתמש בו מתוך כבוד למסורת. השם הוא "באוואבה" או "אבוואבה" (abuhabe, bahuabe, bawabe).

בעקבות מסקנה זו פניתי למרכז המחקר היהודי בגירונה בשאלה אם יש להם עקבות של שמות משפחה הנ"ל. התשובה שקיבלתי היתה שלשם יש צליל של שמות משפחה מאנדלוסיה, וכי יש צורך לעיין בספריה שלהם וכדוגמה שלחו לי עותק של מספר עמודים מהמילון שיוזכר בהמשך. אין ספק שפריצת דרך אפשרית זו פותחת אופציות נרחבות להמשך המחקר.

נספחים חשובים :-

נספח א' - דוגמאות של עמודי מילון של מחברים יהודים ספרדיים מהמאות ה-15-16,

לקט

החברה הגניאלוגית הישראלית בבאר שבע

סיכום: מרתה לוינסון לב-ציון. תרגום: יוכבד קלוזנר

בטרנספורט לאושוויץ. ורבה אימת זאת, והצליח בכך גם לממש את הבטחתם ההדדית מאז: הוא מסר דרישת שלום מאלה שניספו לאלה שנשארו בחיים. השיחה של מלודי היתה מרגשת, ובסופה נראו הרבה עיניים דומעות בקבוצה.

פגישתנו הבאה תהיה ביום ראשון 5 ביולי 1998 בשעה 7:30, בביתה של שירלי רוזן. המרצה תהיה חנה פורמן, בנושא: איך בנית את סיפור משפחתה של אמי, לאה בנציבסקי-פרידמן.

כמו-כן תציג לפנינו מרתה לוינסון לב-ציון פרטים על מקורות למחקר גניאלוגי באזור באר-שבע וסביבתה.

הפגישה השנייה של סניף באר שבע של החברה הגניאלוגית התקיימה ביום ראשון 7 ביוני 1998. מלודי אמסל גרוס הרצתה על הנושא "פרץ אמסל: היגיון, מזל ואינטואיציה בחקר השואה". בעזרת השרות הבינלאומי לחיפושים של הצלב האדום (International Tracing Service of the Red Cross), המוזיאון של אושוויץ וחומר שנמצא ביד ושם הצליחה מלודי להתחקות אחרי פרץ, מהעיירה סטרופקוב בסלובקיה מחודש מרס 1942 עד למותו באושוויץ תמישה חודשים מאוחר יותר.

היא הרכיבה דיוקן של פרץ, בעקבות ראיונות עם בני משפחתו ועם שכניו בסטרופקוב. במקרה, בקוראה את זכרונותיו של רודולף ורבה (Rudolf Vrba) "אינני יכול לשכוח", הסתבר לה כי המתבר ופרץ היו ביתד

אוספים ייחודיים הקשורים בילדים בתקופת השואה

מתוך גיליון מידע מס' 5 של בית לוחמי הגיטאות

- כתבי זכרונות של ילדים, שנכתבו מייד עם תום המלחמה. כתבים אלה מוינו, תורגמו ותומצתו. האוסף כולל 47 כתבי זכרונות משנת 1945 של ילדים במחנה העקורים שהוקם במחנה ברגן-בלזן, בבית-הספר שנוהל על-ידי אילנה ורובל. באוסף גם רשימה של 163 הילדים שלמדו בבית הספר במחנה. אוסף נוסף כולל מאות כתבי זכרונות של ילדים שנכתבו בשנת 1946 בבתי-יתומים רובם בפולין ומיעוטם במחנות העקורים בגרמניה. העדויות הופקדו למשמרת יחד עם האוספים שנמסרו למשמרת ליצחק צוקרמן וצבי שר על-ידי בנימין טנא (טננבוים) חבר קיבוץ אילון לשעבר. עבודת קודש זו נעשתה בשעתה על-ידי טנא, שביקר בבתי יתומים ועודד את הילדים לכתוב וכן שלח את מריאן קאלינובסקי, איש וארשה, למחנות העקורים בגרמניה לצורך זה.

- בעיקבות כנס "ילדי המנזרים" שהתקיים בבית בספטמבר שנה שעברה, הגיע לידנו חומר רב מפולין על הצלת ילדים במנזרים שם, הכלול עתה באוספי הארכיון.

במסגרת פרויקט השנה של ארכיון בית לוחמי הגיטאות נחשפים עתה אוספים הקשורים בילד היהודי בשואה.

חשיפתם תאפשר חיפוש קרובים, הספקת הוכחות לשהות במחנות ריכוז וכן גילוי עדויות ייחודיות של ילדים. עם האוספים נמנים:

- אוסף ייחודי המכיל מאות תעודות של ילדים ובני נוער שהוסתרו על-ידי ארגון OSE בצרפת, ביולי 1943. התעודות כוללות פרטים על אודות הילדים, צילומים וטביעות אצבעותיהם. במספר תעודות רשומים אף פרטי הזהות השאולה שהוענקה להם במסתור וכן פירטי מציליהם.

- תורגמו מאות טפסים של ארגון OSE ברומניה, ארגון TOZ בפולין וארצות נוספות באירופה, שהגישו עזרה לילדים מייד עם תום המלחמה. בטפסים פרטים על בני משפחותיהם של הילדים ועל קורותיהם במחנות ובגטאות, כמו-כן פרטים על אודות העזרה שניתנה לילדים שחזרו ממחנות ריכוז.

ועוד בארכיון

ומתעניין. בחודשי פעילותו הראשונים, נוצרו באמצעות האתר קשרים רבים עם העולם היהודי והלא יהודי, בארץ ומחוצה לה.

לבה של המערכת הוא תשתית חומרה איכותית, הכוללת 20 מחשבים הפזורים ביחידות הבית, מחוברים ביניהם ברשת תקשורת מהירה מהטובות הקיימות, עם שרת מרכזי שבקרוב יהפוך למערך של שלושה שרתים. השימוש באתר הבית מאפשר שליפה של מידע, מסמכים ותמונות ברזולוציה גבוהה, וכן ייעוץ רלבנטי בנושאים שבית לוחמי הגטאות עוסק בהם. השרת מחובר לאינטרנט, דרך חברת ישראלרב.

עשרות גלויות, שנשלחו מגטאות או שהתקבלו בגטאות שונים, שוקמו והם מוכנים לשימוש לציבור. האוסף כולל גלויות ומכתבים של חיילים יהודים ששירתו בצבאות השונים ונפלו בשבי הגרמנים. בקרוב יועלה אוסף זה באינטרנט.

פרוייקט המחשוב

מערכת המחשוב של בית לוחמי הגטאות, אשר נחנכה בטקס חגיגי ב-1.1.09, מעמידה את הבית, על אוצרותיו החינוכיים, המוזיאליים והארכיוניים, לרשות כל תלמיד, מורה, חוקר

אילנות

פרטים והזמנות - המרכז לגניאלוגיה יהודית ע"ש דגלס א. גולדמן, בית התפוצות, ת.ד. 39359, תל אביב 61392, טל: 03-6462062, פקס: 03-6462134. bhngly@ccsg.tau.ac.il

המרכז לגניאלוגיה יהודית ע"ש דגלס א. גולדמן בבית התפוצות הוציא תוכנה חדשה - "אילנות" בעלת יתרונות רבים. המחיר 139 ש"ח, בחו"ל \$39.95. עבור חבר בחברה גניאלוגית \$20 ולבעלי התכנה המשפחה 71 ש"ח.

ספרים חדשים

ספר זכרון ליהודים מהעיר פירט שנרצחו על ידי הנאצים בשואה

Zum Gedenken an die von den Nazis ermordeten Fuerther Juden 1933-1945

ביקורת: אסתר רמון

שם האב ושם האם, שם בן/בת הזוג, מקום המגורים בפירט, תאריך ומקום השילוח, תאריך הפטירה ויום השנה, קיצור תולדות החיים, המקורות ובהרבה מקרים מופיעה גם התמונה. חלק מהסעיפים הנ"ל כתובים גם בעברית. ספר זה הוא זכרון מאד מכובד ליהודי פירט. ועד ההנצחה הציב גם לוח זכרון לכל הקרבנות בבית הלוויות החדש בפירט.

העורכים: הועדה לזכר קרבנות השואה מפירט - רפאל הלמן, פרנק הריס, משה הינמן, אליעזר הכסטר ואורי אופנהיימר. מחקרים ואיסוף: גיזלה בלומה. להשיג בארכיון העיר פירט Fuerth 90768 Schlosshof 12 או אצל אורי אופנהיימר ת.ד. 6582 תל אביב 61064.

בספר זה יש מידע רב מאד על כל הנספים - שם המשפחה והשמות הפרטיים, מקום הלידה,

ספר זיכרון - זלווה

ראובן נפתלי

רוב הספר מוקדש לזיכרונות הניצולים על בני משפחותיהם ולחיים בעיירה לפני השואה. כמו ביישובים אחרים בתקופה זו, חלק מהיהודים נרצחו ביישוב ובסביבתו, חלק נרצחו בטרבלינקה וחלקם נפלו כלוחמים פרטיזנים וכחיילי הצבא האדום. הרשימות כוללות בין השאר את הנתונים הבאים: שמות ופרטים על יחידים ומשפחות שעלו לארץ לפני השואה, רשימת ניספים (אינה מפרטת את שמות כל בני המשפחה אולם ניתן להשלים מידע מתוך הזיכרונות), ורשימת הנפטרים בישראל. כמו בספרי זיכרון אחרים, ישנה בספר מפת העיירה שכוללת את מיקום המוסדות היהודים. רוב התצלומים הנכללים בספר הם קבוצתיים ובהם חברים וחברות בארגונים שונים לפני השואה ואחריה. ישנם גם צילומים משפחתיים של כותבי הזיכרונות. הספר נתרם לספרייה.

העורך: ירחמיאל מורשטיין. הוצאת ארגון יוצאי זלווה בישראל, תשמ"ד 1984 193 עמ' בעברית ויידיש, XIII עמ' באנגלית.

זהו ספר זיכרון שנכתב ע"י תושבי העיירה המעטים ששרדו לאחר השואה. העיירה זלווה (ZELVA) נמצאת על הדרך ורשה - מוסקווה, כיום בביילורוסיה (רוסיה הלבנה), ועד 1793 ובין שתי מלחמות העולם בפולין. הספר מחולק למספר מדורים, ביניהם ההיסטוריה של העיירה מפי הניצולים, זיכרונות, בני זלווה בארץ, זלווה לפני 100 שנה (קטעי עיתונות), רשימות הניספים ורשימות של ניצולים. בחלק העברי נכללים גם מספר קטן של דברי זיכרון והנצחה ביידיש. חלק האנגלי אינו זהה בתוכנו לחלק העברי. חלק זה כולל בעיקר מידע על משפחת פריידין (FREIDIN) ובו גם קטעים מענפים שונים של עץ המשפחה.

ואלה שמות: מחקרים באוצר השמות היהודיים

ביקורת: מטילדה טג'ר

קשה לשפוט את איסוף הכותרים, אף כבר מדפדוף חטוף יכולתי להבחין בהעדרם של שני ספרים חשובים בתחום זה: 1. ספרו של Paul Levy על שמות יהודי צרפת אשר יצא לאור ב-1964. 2. ספרו של Asher Moissis על שמות יהודי יוון. תבל!

באשר לשאר המאמרים, הם מעניינים ודנים בצרופים אורגינליים כגון: הקשר שבין חלומות על ביקורי צדיקים לבין מנהגי בחירת שמות בקרב "יוצאי מרוקו בישראל" או "שמות בהקשר חברתי - נקודת ראות אנתרופולוגית".

לנחיות הקורא, העורכים הוסיפו את תקצירי המאמרים ומפתחות השמות אשר הוזכרו בספר. קריאתו תרחיב בהחלט את אופקו של הגניאלוג היהודי.

פרופ' אהרן דמסקי, אחד העורכים וחברנו, תרם את הספר לספרייתנו ותודתנו נתונה לו.

זהו שמו של ספר חדש אשר זה עתה הוצא לאור ע"י אוניברסיטת בר אילן ברמת גן בעריכתם של אהרן דמסקי ועוד. אסופת המאמרים מבוססת על הרצאות שניתנו ביוני 1993 במסגרת הכנס "השם היהודי" אשר נערך ביולי 1993 ביוזמתה וחסותה של אוניברסיטת בר אילן.

חלק מהמאמרים מובאים בעברית וחלק באנגלית. כפי שמראה עמוד התוכן הנושאים מגוונים ביותר ומתייחסים לשמות בימי קדם ולשמות שניתנו בעבר והניתנים בהווה בתפוצות ישראל מסוימות כגון מרוקו, תימן, איסטנבול והאיים הבלארים. אך יותר מכל אלה בולטת הביבליוגרפיה המוערת המקיפה על שמות יהודיים אשר נערכה ע"י Edwin D. Lawson הביבליוגרפיה מסודרת לפי 47 נושאים הרשומים בתחילתה. קרוב ל-300 הספרים והמאמרים המובאים דנים בשמות בימי קדם ובתפוצות ישראל בארצות אירופה, באפריקה, בישראל, המזרח הרחוק.

הרטום - הסטוריה של משפחה מהקהילה היהודית של אסטי לדורותיה מהמאות ה-16 עד ה-20, מאת לאה הרטום לבית האדומים (רוסי)

אסתר רמון

בחלק הראשון היא מתארת את החיים בגיטו של אסטי על מוסדותיו ואת רבני משפחת הרטום. בחלק השני מתוארים 16 דורות של המשפחה עם הפרטים הביוגרפיים בצירוף אינדקס. בחלק השלישי מובאים שמות המשפחות היהודיות המופיעים במסמכים הנוטריוניים הנמצאים בארכיון העיר אסטי בסדר אלפאביתי וציון המקורות. ובחלק הרביעי נמצא אילן היוחסין בצורה גרפית.

הספר יכול לשמש דוגמה מאלפת לכל גניאלוג הודות לפירוט כל המקורות ובפרט למעוניינים במחקר הסטורי וגניאלוגי באיטליה. ברכתנו לתברתנו לאה הרטום על הוצאת ספר חשוב זה.

הוצאת Torino - Silvio Zamorani 266 עמ', ו-אילן יוחסין ב-30 עמ'. הספר כתוב באיטלקית כי כל המחקר נעשה באיטליה.

לאה הרטום חברה בחברתנו מסוף שנת 1992 וכבר במרץ 1993 זכינו לשמוע את הרצאתה על תולדות משפחת הרטום באיטליה. היא היתה פעילה בחברתנו במשך כל השנים, למדנו מפיה בדיונים ואף היא התייעצה עם חברינו וביחוד עם דר' פאול יעקבי ז"ל. ועתה לפנינו התוצאה של עבודתה שלה הקדישה שנים רבות מתוך הערצה לבעלה המנוח הרב דר' מנחם עמנואל הרטום.

מבחר מפרסומי החברה הצרפתית

**Cercle de Genealogie Juive
Revue trimestrielle T.13, No. 52, hiver 1997**

מטילדה ט'גר

אהרן מפאלסבורג נפטר ב-1790 ומצבתו לא נמצאה. הואיל וישנם ולא ידוע עוד רבנים באותו שם בדיוק מי הוא מן המתבר השתמש בתעודות נוטריוניות בעלות אופי מסחרי והצליח במשימתו.

**האם משפחת Wahl מהעיירה Reguisheim
היא מצאצאיו של Saul wahl
Ernest Katzenellenbogen? מאת
Kallmann**

המתבר משווה מקורות מידע שונים: מאמרים על נושא זה אשר התפרסמו ב"מעיקין". כתב העת הגניאלוגי השוויצרי. כתובות מתוך אוסף כתובות מהמאה ה-18 בחבל אלזאס. מאת א.א. פרנקלץ שטאסבורג 1997 ולבסוף התייחסות על הספר: The unbroken chain מאת Neil Rosenstein.

**תולדות משפ' Grumbach מהעיר Soulz
שבחבל אלזאס, מאת Eliane Roos-Schul**

במאמר ארוך ומפורט מובאת שלשלת צאצאיו של Dodorus, מאז המאה ה-16 ועד המאה ה-18. המתבר מביאה גם ענפים של אותה משפחה אשר נמצאו במקומות אחרים בחבל אלזאס. אלה מתייחסים למאה ה-18 וה-19.

**פליאוגרפיה עברית: מהרב הראשי שי יוסף
Steinhart ועד לבנעאים בשם Levy. מאת
Eliane Roos-Schul**

מובא ניתוחן של חתימותיהם של הנ"ל, הם נהגו לחתום בצרפתית ובעברית. החתימה הצרפתית היתה פשוטה: השם הפרטי ושם המשפחה.

**רישומים נוטריוניים כמקורות מחקר
גניאלוגי - המקרה של רבי אהרן מפאלסבורג,
מאת Pierre Andre Meyer:**

המתבר מתייחס לספר רישום בית הקברות של העיירה האלזאסית Rosenwiller. בו רשום כי